

A tranzit államok szerepe az orosz szénhidrogének exportjában

Jelige: OTDK2015BUÉK

Pályamunka lezárásának időpontja: 2015. január

2015.

Tartalom

Bevezetés.....	4
1. Mi is az a geopolitika?	6
1.1. Európa-e, vagy sem?	7
1.2. Oroszország geopolitika kihívásai.....	8
1.3. A hidegháborús évek geopolitikája	9
1.4. A birodalomépítés.....	11
2. Oroszország és Vlagyimir Putyin kapcsolata	12
2.1. Az energiahordozók meghatározó szerepe.....	14
2.1.1. Szén	14
2.1.2. Urán	15
2.1.3. Kőolaj	15
2.1.4. Földgáz	17
2.2. Földgáz, illetve a kőolaj kitermelés és export történeti áttekintése.....	18
3. A Fehérorosz Köztársaság	24
3.1. Energetikai kapcsolatok.....	27
3.2. A „Barátság”-Druzba kőolajvezeték	28
3.3. A Jamal-gázvezeték	30
3.4. „Barátság vagy kényszer”	32
4. Ukrajna	34
4.1. Oroszország-Ukrajna kapcsolata.....	34
4.2. Energiahordozók Ukrajnában	35
4.3. Földgáz	35
4.4. Kőolaj	37
4.5. Transzit ország szerepkör	38
4.6. A „Testvériség” vezeték	39
4.7. Soyuz.....	39
4.8. Oroszország-Ukrajna gázkonfliktusai.....	41
Konklúzió	45
Irodalomjegyzék	47

Bevezetés

Dolgozatomban a világ legnagyobb területű állama, Oroszország energiapolitikáját vizsgálom, négy különböző szempont alapján. A kutatásom során elsősorban angol nyelvű forrásokat és statisztikákat használtam fel, de számos magyar irodalom is megjelenik a munkámban, mint például: Gazdag Ferenc és Ljubova Siselina 2004-ben kiadott Orosz és Európa Szöveggyűjteménye, valamint Zbigniew Brzezinski, - A nagy sakktábla és a Stratégiai Vízió nevet viselő magyar fordításai. Azért tartom érdekesnek a téma feldolgozását, mivel Európa és az Oroszországi Föderáció közötti kapcsolatok egyik kulcspontja a nyersanyagok exportja- és importja. Az energetikai együttműködésben, meghatározó szerep jut a két fél között elterülő Ukrajnának és Belorussziának, akik a nyersanyagok szállításában veszik ki a részüket. A tanulmány során először Oroszország Eurázsiaiban elfoglalt helyéről teszek említést, amiről Sir Halford Mackinder – brit geográfus - azt mondta, hogy ez a terület az úgynevezett „heartland” vagyis a föld szíve. „A Hidegháborús évek geopolitikája” címet viselő pontban, egy három részes szakaszolás segítségével mutatom be a Szovjetuniót és a föld szívének a történetét, majd ezt követően rátérek a mai Oroszországra, amelynek gazdasági fejlődésében nagy változásokat hozott Vlagyimir Vlagyimirovics Putyin, aki 2000-ben Borisz Jelcint felváltva lett az ország elnöke. Ettől az időtől kezdve az orosz energiaipar fellendüléséről beszélhetünk. Természetesen a nyersanyagok iránti kereslet és azok világpiaci árának növekedésében a globalizálódó világnak és a gépesítésnek is nagy szerepe volt. Moszkva legjelentősebb gazdasági partnere az Európai Unió, amely az orosz szénhidrogéneknek legnagyobb felvevőpiaca. Európa számára a már említett technológia és technikai fejlődés miatt, másrészt pedig a rossz geopolitikai adottságainak köszönhetően van szüksége az Oroszországi Föderációra. „Az energiahordozók meghatározó szerepe” című fejezetben bemutatom az orosz nyersanyag készleteket és külön kitérek az Európai Unió szempontjából legfontosabb energiahordozókra, a földgázra- és a kőolajra, valamint a két szénhidrogén történetére és a legjelentősebb lelőhelyeiről is említést teszek. Moszkva illetve az Európai Unió egymásra utaltsága komoly lehetőséget nyújt a két régió között elhelyezkedő volt szovjet tagköztársaságoknak, Ukrajnának és Belorussziának. A két államot egyfajta ütközőzónának is lehet nevezni, köszönhetően a földrajzi adottságainak, azonban a szerepük ennél meghatározóbb, mivel e két ország területén keresztül jut el az orosz energiahordozók jelentős része Nyugat- illetve Közép-Kelet Európa államaiba. Éppen ezért, az utolsó két pontban a két entitás szerepét és kapcsolatát vizsgálom. Az 1991-ben függetlenségét elnyert Belorusszia területén olyan jelentős szénhidrogén vezetékek húzódnak, mint a Barátság

„Dhruzba” kőolaj illetve a Jamal-gázvezetékek. A Jamal Lengyelországon keresztül egészen Németországig juttatja el az orosz földről érkező nyersanyagokat, a másik jelentős szállítási útvonal, a Barátság,- pedig Ukrajnán keresztül éri el az európai piacot. Kiemelkedően fontos az Ukrajna területén húzódó Testvériség gázvezeték is, amely az Európai Unió gázfogyasztásának a húsz százalékát fedezi. A vezeték Szlovákiánál két részre szakad, az egyik ága Magyarországot, Ausztriát, Olaszországot és a Balkán államait, míg a másik, Csehországot, Németországot, Svájcot és Franciaországot látja el földgázzal. A két ország szerepe ennél fogva meghatározó Európa szénhidrogén ellátásában. Zbigniew Brzezinski szerint Ukrajna egy geopolitikai pillér, amely azt jelenti, hogy az ország stratégiai elhelyezkedésének köszönhetően kiemelkedő jelentőséggel bír. A Lukasenko rezsim alatt lévő Belorussziának, pedig a megkerülhetetlensége kényszeríti Moszkvát a kompromisszumkeresésre. Ugyanakkor nem csak az Európai Unió, hanem, Belorusszia és Ukrajna is energiaforrások hiányában szenved, amely azt jelenti, hogy kiszolgáltatottak az orosz kőolaj- és földgáz tartalékoknak. Mindkét ország esetében említést teszek ennek kapcsán a Moszkvával történt konfliktusokról, amelyekben érzékelhető lesz az orosz dominancia és a Kreml által alkalmazott energiaarzenál szerepe. A Belorussziával és Ukrajnával kialakult konfliktusok, pedig Moszkva és az Európai Unió bizalmatlanságát eredményezik. Ennek jó példáit fedezhetjük fel a két tranzitállam megkerülésére átadott, illetve épülő vezetékekben. Végül pedig külön kitérek a 2013 novemberében kezdődő ukrajnai válságra, amely szintén meghatározó Ukrajna, Oroszország és az Európai Unió jövőjét tekintve.

1. Mi is az a geopolitika?

A geopolitikát, mint fogalmat nagyon sok féle módon meg lehet határozni. Számos internetes forrás közül lehet válogatni, azonban ezek gyakran tudományos szempontból nem mérvadóak, sőt kifejezetten tévesek. A modern geopolitika megalapozói között említhetjük meg a német Friedrich Ratzelt és a svéd Rudolf Kjellént, utóbbi nevéhez a modern geopolitika fogalmának meghatározása köthető.¹ Az államot földrajzi szervezatként, illetve térbeli jelenséggként tekintette. Felhívta a figyelmet az erő fogalmára is, mely nagyban befolyásolja egy állam felemelkedését. Kjellén az állam érdekeinek a védelmében az erőszak alkalmazását sem vetette el. Európában Németországot tekintette annak az államnak, amely földrajzilag és gazdaságilag is egy komplex tengelyként jelenhet meg. A svéd tudós álláspontja szerint a geopolitika célja felismertetni azt is, hogy az állam fejlődéséhez nagy szükség van a területi hódításokra.² A két világháború között elsősorban a német és az angolszász geopolitikai irányzat emelkedett ki, ám a második világháborút követő időszakban Európában elvetették ezt a tudományterületet, mivel a náciizmus „szálláscsinálójának” tartották. Híres magyar embereket is említhetünk, akik a geopolitikával foglalkoztak, közülük a második világháborúban elhunyt- gróf. Teleki Pál miniszterelnök és földrajztudós talán a legismertebb. Teleki a geopolitikát a politikai földrajz új ágának tekintette, s elsősorban politikai tudományként kezelte. Megemlíthetjük Radó Sándor egyetemi tanárt³, a Szovjetunió nyugat-európai hírszerző szervezetének egykori vezetőjét is, akinek „- imperializmus atlaszát” több országban is kiadták. Az orosz geopolitika többek között azért is fontos, mivel a korábbi Szovjetunió nagy hatást gyakorolt a közép-európai régióra, és a Kárpát-medencére is. A hidegháborús időszakot követően, a nyugatosodás (zapadnyizmus) felerősödése, a globális társadalom víziója, illetve Ázsia felemelkedése, azt jelzik, hogy az erősödő Oroszország aktívan részt kíván venni az új világrendszerben.⁴

¹Geopolitika: Magyar Virtuális Enciklopédia, összeállította: Kovács Zoltán; elérhető, <http://www.enc.hu/1enciklopedia/fogalmi/humanfoldr/geopolitika.htm>, letöltés ideje: 2013.12. 04.

²GAZDAG Ferenc, SISELINA Ljubova; Oroszország és Európa, Zrínyi Kiadó, Budapest 2004

³Pári Mirella – SZEGŐ András: Dr. Radó Sándor geográfus, hírszerző: Fedőneve Dóra: Magyar Zsidó Kulturális Egyesület; elérhető, <http://www.mazsike.hu/dr+rado+sandor+geografus+hirszerzo.html>, letöltés ideje: 2014. 09. 22.

⁴GAZDAG Ferenc, SISELINA Ljubova; Oroszország és Európa, Zrínyi Kiadó, Budapest 2004

1.1. Európa-e, vagy sem?

Mielőtt az elemzéseket folytatnánk, először is tisztába kell tennünk, hogy Oroszország Európához tartozik-e, vagy sem. A hagyományos földrajzi iskolák szerint, Európát egy önálló kontinensnek tekinthetjük, melyet keleten az Urál-hegység határol. Ez alapján mondhatjuk azt, hogy Oroszország két részre oszlik egy „Európai Oroszországra”, illetve egy „Ázsiai Oroszországra”.

Maguknak az oroszoknak azonban, mindig két különböző nézőpontjuk volt, a nyugatosok állítása szerint Oroszország Európa keleti felének tekinthető, ezzel ellenkezőleg érvelnek a szlavofilek, akik teljesen elutasítják Oroszország, Európával való kapcsolatait. Ennek kapcsán folyamatos viták alakultak ki a két tábor között. Az évszázadokig terjeszkedő orosz állam növekedésének köszönhetően a Balti-tengertől a Csendes-óceánig, a Pamírtól a Jeges-tengerig elterülő területet nevezzük „Eurázsianak”, így végül is Ázsiának és Európának is a részeként kezelhetjük Oroszországot. Ezt a hatalmas területet Sir Halford John Mackinder⁵, a híres brit származású geográfus a „föld szívének” tekintette.⁶

1. Eurázsia

(Forrás: National Geographic: Geography in the News: Eurasia's Boundaries; elérhető, <http://voices.nationalgeographic.com/2013/07/09/geography-in-the-news-eurasias-boundaries/>; letöltés ideje: 2013. 12. 5.)

⁵CRONE, Gerald Roe: Sir Halford John Mackinder; in.: Encyclopaedia Britannica: elérhető, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/354948/Sir-Halford-John-Mackinder>, letöltés ideje: 2014.09.22

⁶GAZDAG Ferenc, SISELINA Ljubova; Oroszország és Európa, Zrínyi Kiadó, Budapest 2004

1.2. Oroszország geopolitika kihívásai

Mongoloktól, a hidegháborúig

Igaz, hogy ekkor még nem volt egységes állam, de az „orosz geopolitika”, már a mongol invázió (XIII. sz.) idején is jelentős problémákkal küszködött, az egyik legszembetűnőbb dilemma az volt, hogy nem sikerült a „föld szíve” felett megszerezni a teljes ellenőrzést. Amiben a moszkvai fejedelmek bízhattak, az a körülöttük elhelyezkedő sűrű erdős terület, valamint a kellemetlen klíma volt, ezen felül a mongol expanzió további problémái közé tartozott, hogy a keleti sztyeppés területeket nem tudták megfelelően védeni.⁷ A mongol támadással egy időben a nyugati területekről is fokozatos nyomás nehezedett Moszkvára az észak európai síkság (North European Plain) felől. Ez a terület magába foglalta többek között Belgiumot, Hollandiát, Németországot, Lengyelországot, Dániát, ezen kívül még érintette Svédország dél-nyugati régióit is. Az oroszok ebben az időben a megfelelő katonai képességek hiányába, se a határok ellenőrzésére, se az egyesült nomád népek megállítására nem voltak képesek. III. Iván uralkodása alatt sikerült megoldani a mongol kérdést, azonban a jelentősebbnek mondható keleti expanzió csak a XVI. század közepén veszi kezdetét, az oroszok célja a stratégiai fontos pontok elfoglalása volt, mint például: a Kaszpi-tenger, a Kaukázus, valamint az Urál, később attól keletre kiterjesztették a befolyásukat. Oroszország az 1580-as években megkezdte Szibéria meghódítását is, valamint a Volga folyását is az ellenőrzése alá vonta, majd ezt követően ütköző zónákat hoztak létre, amelyek az ellenség feltartására szolgáltak. Két fő geopolitikai probléma jelent meg: az egyik a nagy birodalom összetartásából fakadt a másik pedig a belső biztonság fenntartásából. A XVII. és a XIX. században a kazahsztáni és a turkesztáni expanzió kezdődött meg, a XVII. században meghódították a Krímet és a XIX. században pedig a Kaukázus területének zömét is.⁸

Oroszország a befolyását hatalmas területekre terjesztette ki, határait megerősítette, azonban ezt a dinamikus terjeszkedést az orosz-japán háborúban, illetve az első világháborúban elszenvedett vereségek, valamint a polgárháború megszakították. Azonban az 1939-ben kirobbant II. világháború, illetve a közvetlenül a viláégés előtt aláírt Molotov-Ribbentrov paktum újra utat nyitott az orosz („szovjet”) terjeszkedés számára. Moszkva a

⁷FRIEDMAN George: The Geopolitics of Russia: Permanent Struggle, Stratfor, elérhető, http://www.colorado.edu/geography/class_homepages/geog_4892_sum10/Geopoliticsofrussia_stratfor.pdf, letöltve: 2013. 12. 04., p. 2

⁸FRIEDMAN George: The Geopolitics of Russia: Permanent Struggle, Stratfor; elérhető, http://www.colorado.edu/geography/class_homepages/geog_4892_sum10/Geopoliticsofrussia_stratfor.pdf, letöltve: 2013. 12. 04., p. 2

győztesek között fejezte be a háborút, azonban nem utolsó sorban hatalmas „geopolitikai étvágya”, állandó terjeszkedési kényszere vezetett el a hidegháborúhoz.⁹

1.3. A hidegháborús évek geopolitikája

Ugyan a tudósok között ebben a kérdésben nincsen teljes egyetértés, de munkámban a hidegháborús időszak kezdetét 1947. március 12-től számítom, amikor Harry Truman amerikai elnök elmondta huszonegy perces beszédét a Kongresszus előtt. A felszólalása alatt Görögország megsegítéséről beszélt, mindemellett a „Domino-elv”¹⁰ veszélyeit hangoztatva, Törökország súlyos helyzetére is felhívta a figyelmet. Az elnök a legmélyebb problémának a demokrácia és a diktatúra kibékíthetetlenségét tartotta, éppen ezért a Szovjetunió feltartóztatásának fontosságát hangsúlyozta. A verseny a két nagyhatalom között már az 1943. november 28. és december 1. között megrendezett teheráni konferencián elkezdődött, még erőteljesebbé vált azonban 1945 februárjában a jaltai, és 1945. július 17. és- augusztus 2. közötti potsdami konferencián. Az elkövetkező bő fél évszázadban a nemzetközi rendszerben két nagyhatalom szembenállásáról beszélhetünk az Amerikai Egyesült Államokéről illetve a Szovjetunióéről. A bipoláris rendszerben-, a gazdaságilag domináns Egyesült Államok fő célja az volt, hogy a Szovjetuniót a határain belül tartsa, és nem akarta, hogy tovább növekedjen Moszkva nemzetközi tekintélye és jelentősége. Washington elsősorban azért lépett fel a Szovjetunió ellen, mivel a stratégiai érdekeit veszélyeztette, nem pedig annak „egyedi” demokrácia alkalmazása miatt.¹¹

Georg F. Kennan a „feltartóztatás politika atyja” állításai közé tartozik, hogy a két állam érdekei összeegyeztethetetlenek, mivel eltérő világképpel és érdekekkel rendelkeznek, így a bizalmatlanság folyamatosan jelen lesz, és a későbbiekben is egyfajta stagnálást fog eredményezni. Az amerikaiak Nagy-Britannia segítségére vártak az (orosz) terjeszkedés megállításában, azonban ez nem volt lehetséges, mivel a szigetország katonailag gyenge volt a második világháborút követően. A szovjet expanzióra, azonban Sir Winston Churchill is felhívta a figyelmet, és az angolul beszélő népek és Nyugat-Európa összefogására tett javaslatot.¹²

⁹GAZDAG Ferenc, SISELINA Ljubova; Oroszország és Európa, Zrínyi Kiadó, Budapest 2004

¹⁰Kommunista ideológia térnyerését hangsúlyozták vele, úgy gondolták, hogy ha egy állam kommunista befolyás alá kerül, akkor az további - főleg szomszédos - államokra is hatással lesz.

¹¹SZILÁGYI István: Geopolitika; Publikon Kiadó, Pécs 2013, p. 81-84

¹²SZILÁGYI István: Geopolitika; Publikon Kiadó, Pécs 2013, pp. 84-87

A folyamatos bizonytalanság érzet, és a szüntelen védekezés érzése az, ami megjelenik az orosz vezetők körében, már a mongol hódításoktól kezdődően. Ez a jelen korban is megfigyelhető, amikor is az egykori orosz érdekszférában történő nyugati terjeszkedés folyamatossá vált és ez egy védekező mechanizmust eredményez az orosz részről. Napjainkban is gondolhatunk ilyen példákra, megemlíthetjük az európai rakéta védelmi rendszert, amely az orosz fél érdekeivel teljesen ellentétes, ami válaszára kényszeríti Moszkvát. Oroszország ezért ellenlépésekbe is kezdett, mégpedig Iszkander-M rövid hatótávolságú harcászati ballisztikus rakétákat telepített Kalinyingrád térségébe.¹³

A gyarmati rendszerek szétesésével már nem csak a két nagyhatalom és szövetségi rendszereik közötti ellentétek voltak a kizárólagosak, hanem a feltörekvő harmadik világ országai is egyre nagyobb súllyal megjelentek a nemzetközi élet színterén. A korszak szakaszolását az általam használt forrásban Saul Bernard Cohen munkája alapján dolgozták ki a szerzők.

1945-1956 - A hidegháború első szakasza, A nukleáris patthelyzet és az elrettentés: a feltartóztatás gyűrűjének megrajzolása

Ezt az intervallumot a folyamatos változások periódusaként említhetjük meg. A harmadik világ országai függetlenségük kivívására törekedtek, emellett különböző háborúk is zajlottak, mint például: az első és a második arab-izraeli (1947-49, 1956), az indokínai (1946-54), valamint a koreai (1950-53). Nyugaton ezzel párhuzamosan, olyan jelentős események játszódtak le, mint a Nyugat-Európai Unió (1948), a NATO (1949), a Montánunió (1951) megalakulása. Az Amerikai Egyesült Államok már nem egyedüli atomhatalom, mivel 1949-ben a Szovjetunió is létrehozta saját nukleáris fegyverét. Így az amerikai erőfölény, már elveszítettnek látszott. A Szovjetunió a NATO 1949-es megalapítását követően – alaposan megkésve - létrehozta a Varsói szerződést 1955. május 15-én, és a szocialista tagállamokat beolvasztotta a szervezetbe. Ezt követően egyre nagyobb szerepet játszanak a biztonságot biztosító intézkedések. Így jutunk el a következő pontig és a hidegháború második szakaszához.¹⁴

¹³Moszkvában elismerték, hogy Iszkander rakétákat telepítettek Oroszország nyugati határaihoz; Hirado.Hu; elérhető, <http://www.hirado.hu/2013/12/16/moszkvaban-elismertek-hogy-iszkander-raketakat-tel/>, letöltés ideje: 2014. 09. 22.

¹⁴SZILÁGYI István: Geopolitika; Publikon Kiadó, Pécs 2013, pp. 94-95

1957-1979 - A hidegháború második szakasza, Kommunista mélységi behatolás a tengeri övezetbe

Az USA és a Szovjetunió közötti versengés tovább folytatódott, ami majdnem atomháborúhoz vezetett,- a Kubai-rakétaválság (1962) - amit Hruscsov és Kennedy közötti megegyezés zárt le, és ennek köszönhetően létrejött a két állam közötti „forró drót”. 1968-ban az atomsorompó egyezmény aláírására is sor került az USA, Szovjetunió és Nagy-Britannia között, amelyben vállalták, hogy egy harmadik félnek nem adják tovább a nukleáris fegyvereiket. Ezt követően egészen az 1980-as évek elejéig kezdődően enyhülés figyelhető meg.¹⁵

1980-1991 - A hidegháború harmadik szakasza, A kommunista hatalom visszavonulása a tengeri zónából

A geopolitikai térkép újrarajzolódása ebben az időszakban kezdődik meg, amikor is Kína felzárkózása, egyet jelentett az eurázsiai kontinentális térségből való kiszakadásával. 1985-ben Gorbacsovot választották meg az SZKP főtitkárának és államfői pozícióba is, aki meghirdette a nyíltság (glasznoszty) és a gazdasági rendszer átépítésének (peresztrojka) a politikáját. A hosszas katonai versengés, és a hatalmas birodalom fenntartása teljesen kimerítette a Szovjet Birodalmat. Gorbacsov és Ronald Reagan elnök máltai találkozója során, bejelentették, hogy nem képesek tovább fenntartani a szovjet birodalmat, Moszkva elengedte a kis vazallus országok kezét. Ezt követően ledőlt az 1961-ban felhúzott Berlińi-fal, majd 1991. december 25-én megszűnt maga a Szovjetunió is. Ezzel befejeződött a hidegháború időszaka is. A globális rendszer, előbb unipoláris, majd multi poláris és nehezebben áttekinthetővé vált. Új hatalmak felemelkedésével kellett számolni, valamint a geopolitikai és geostratégiai övezeten belüli változások jöttek s jönnek létre. Cohen Brazíliát, Indiát, Japánt, Kínát, Oroszországot, az Európai Uniót és az Egyesült Államokat tartja a hegemoniáért folyó küzdelem legfőbb esélyeseinek.¹⁶

1.4. A birodalomépítés

A hidegháborút követően, az unipoláris világ kialakulása egyedül az USA-nak kedvezett, Washington nem akart lemondani erről az előnyéről, ezért feladatként tekinti, hogy egy hatalmas kiterjedésű geopolitikai blokk ne jöhessen létre, azonban ez Eurázsia érdekeivel teljesen ellentétes. A térség bizonyos államainak az a célja, hogy egy új kontinentális

¹⁵SZILÁGYI István: Geopolitika; Publikon Kiadó, Pécs 2013 pp. 95-98

¹⁶SZILÁGYI István: Geopolitika; Publikon Kiadó, Pécs 2013 pp. 99-100

szövetség jöjjön létre egészen az Atlanti-óceántól, Eurázsia déli partvidékéig, magába foglalva Indiát, Iránt, Indokínát, vagy ha ez nem is sikerül, akkor legalább a térség baráti semlegességének elérésére kell törekedni. Oroszország geopolitikai igénye a birodalomépítés, amely azt jelenti, hogy nem akar létrehozni egy új Varsói-szerződés keretei alatt élő birodalmat, hanem Kelet-Európa országaival, valamint Európa nyugati tagállamaival való kapcsolatainak a felfrissítésére, és megújítására törekszik.¹⁷ Egy egységes NATO és Amerika ellenes birodalom létrehozásának a terve is felmerült, megnyerve Németországot, Franciaországot, Iránt, Indiát és Japánt. Azonban, ha nem sikerül létrehozni egy egységes birodalmat, akkor Kína teret nyerhet, vagy Európa nyomulhat be a volt nyugati-orosz területekre (Ukrajna, Belorusszia), vagy akár még az iszlám térhódítása is bekövetkezhet. Ha ezek megvalósulnának, akkor az anyaország hatalma gyengülne, és akkor azt mondhatjuk a „heartland”-ról, hogy bizonytalanná vált.¹⁸

2. Oroszország és Vlagyimir Putyin kapcsolata

Oroszország területe 17.098.242 km², amellyel a világ legnagyobb területű állama, amely 14 különböző országgal határos. 142.470.272 millió lakosával a világ tizedik legnépesebb állama.¹⁹

A Szovjetunió felbomlását követően Boris Jelcint választották Oroszország első elnökének, akit 1996-ban újraválasztottak. Úgy tűnt, hogy az új Oroszország látványosan nyitottabb lett a kapcsolatok megteremtésére.²⁰ Olyan törekvések történtek, mint például az Európa Tanács tagjává válása (1996), az 1994-ben aláírt EU-Oroszország partnerségi és kooperációról szóló egyezmény, amely 1997-ben lépett életbe és megalapozta Európa és Oroszország közötti kapcsolatok keretét.²¹

Moszkva külpolitikájában 1999-től kezdődően jelentős változások figyelhetők meg, miután Vlagyimir Putyin- Borisz Jelcint felváltotta- került az elnöki székbe.

¹⁷GAZDAG Ferenc, SISELINA Ljubova; Oroszország és Európa, Zrínyi Kiadó, Budapest 2004

¹⁸MENKISZAK Marek: Greater Europe Putin's vision of the European (Dez)Integration; elérhető, <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-studies/2013-10-14/greater-europe-putins-vision-european-dis-integration>, letöltés ideje: 2013. 12. 07. pp. 9-18

¹⁹Central Intelligence Agency: The World Factbook: Russia; elérhető, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>, letöltés ideje: 2014. 09. 07.

²⁰ZIMMERER Gábor: Az orosz-belorusz jövőkép; elérhető, http://www.grotius.hu/doc/pub/LXREDC/2011_166_zimmerer_gabor_az_orosz-belorusz_jovokep.pdf, letöltés ideje: 2014. 08. 01. pp. 7-25

²¹LIUHTO Kari: Energy in Russia's foreign policy: Electronic Publication of Pan-European Institute, 2010; elérhető, http://www.utu.fi/fi/yksikot/tse/yksikot/PEI/raportit-ja-tietopaketti/Documents/Liuhto_final_netti.pdf, letöltés ideje: 2014. 08. 21. pp. 8-22

Putyin azt állította, hogy csak akkor lehet egyben tartani az országot, hogy ha gazdaságilag, politikailag és társadalmilag is szilárd alapokon nyugszik, ezek mellett pedig egy erős védelmi apparátust is fent kell tartani.²² 2004. március 14-én jelentős fölényrel 71%-os többséggel újraválasztották Putyint, aki ebben az időben (is) a legnépszerűbb és mondhatni, hogy a „legbefolyásosabb” személy volt a politikai elitben.²³

Minden államnak megvannak azok a politikai, katonai, gazdasági kapcsolatai, illetve erőforrásai, amelyekkel a nemzetközi kapcsolatok terén fenn tudják tartani magukat, illetve meghatározó tényezővé tudnak válni. Oroszország számára ez a lehetőség az energiahordozókban adatott meg illetve a hatalmas terület mélyén rejlő ásványi nyersanyagokban. Vlagyimir Putyin is úgy gondolja, hogy ezen erőforrások meghatározó jelentőséggel bírnak Moszkva számára. 1999-ben írt doktori disszertációjában kiemelkedő szerepet tulajdonított az ország területe alatt elhelyezkedő nyersanyagforrásoknak. Úgy vélte, hogy ezen természeti kincsek ismételten lehetőséget adnak hazájának, hogy gazdaságilag megerősödjön és egy új esélyt nyújtanak, hogy újfent a nemzetközi köztudatba kerüljön. Úgy tekintett ezen természeti erőforrásokra, amelyek egyrészt stabilizálhatják a gazdaságot, másrészt pedig az országot rövid időn belül ismételten a vezető gazdasági hatalmak közé emelhetik.

Az elnök hozzátette, ahhoz, hogy ez mind végbemenjen halaszthatatlanul fontosnak látta, hogy erős állami kézbe kerüljenek a legfőbb gazdasági vállalatok.²⁴

Putyin egy 2005-ös beszéde során kiemelte, hogy Oroszországnak megvannak a versenyképességhez szükséges természeti erőforrásai és technikai lehetőségei, amellyel lehetősége nyílik arra, hogy dominánsabb helyet foglaljon el az energetikai piac szereplőinek rangsorában. Természetesen nem elégedőek, csak azon nyersanyagforrásai, mint az olaj és a földgáz, hanem emellett folyamatos technológiai innovációra is szükség van, hogy elérjék a kitűzött célokat.²⁵

²²GOODRICH Lauren- LANTHEMANN Marc: The Past, Present and Future of Russian energy strategy: Stratfor, elérhető, <http://www.stratfor.com/weekly/past-present-and-future-russian-energy-strategy>, letöltés ideje: 2013. 12. 07.

²³LIUHTO Kari: Energy in Russia's foreign policy: Electronic Publication of Pan-European Institute, 2010, elérhető, http://www.utu.fi/fi/yksikot/tse/yksikot/PEI/raportit-ja-tietopakett/Document/Liuhto_final_netti.pdf, letöltés ideje: 2014. 08. 21. pp. 8-22

²⁴LIUHTO Kari: Energy in Russia's foreign policy: Electronic Publication of Pan-European Institute, 2010; elérhető, http://www.utu.fi/fi/yksikot/tse/yksikot/PEI/raportit-ja-tietopakett/Document/Liuhto_final_netti.pdf, letöltés ideje: 2014. 08. 21. pp. 8-22

²⁵HILL Fiona: Fueling the Future: The Prospects for Russian Oil and Gas; elérhető, <http://www.brookings.edu/research/articles/2002/09/fall-globalenvironment-hill>, letöltés ideje 2014. 09. 10.

2.1. Az energiahordozók meghatározó szerepe

A továbbiakban, az energiahordozókra²⁶ és azok fontosságára térnek ki, mivel elsősorban ez a terület, amely elősegíti az integrációt, a gazdasági kapcsolatok elmélyülését, Oroszország és a nemzetközi közösség között. Az Oroszországi Föderáció maga is a világ egyik legnagyobb energia fogyasztója, de a világ energia kitermelésében is meghatározó szerepet játszik. A világ második legnagyobb kitermelője. Ez az a szektor, ahol Oroszország a legnagyobb nyilvánosságot kapja a világpiacon, valamint a világgazdaságban is jelentős befolyással bír. Moszkva kereskedelmi kapcsolatainak nagy része is ebből származik, a nyersanyag exportja Európa, Kína és természetesen a volt szovjet tagköztársaságok államaiban is meghatározó jelentőséggel bír.²⁷

A nemzetközi kapcsolatainak megerősítésére olyan friss példákat említhetünk, mint a 2013 márciusában aláírt hosszú távú Roadmap Egyezmény,²⁸ ami egy sokkal mélyebb, kölcsönösen függő kapcsolatot biztosít Oroszország és az Európai Unió között. A megállapodás nemcsak gazdaságilag fontos, hanem lehetőségeket biztosít a hosszú távú külpolitikai párbeszéd vagy az innováció szempontjából. Nem szabad megfélemlenünk egy Pán-Európai Energia Térség²⁹ létrehozásáról sem, amely infrastrukturális fejlődést, és egy versenyképesebb piacot vonhat maga után.

2.1.1. Szén

Oroszország egyik legmeghatározóbb energiahordozója a szén, amelynek legnagyobb készletei Szibériában találhatók. Az ország termelése a 2001-es évektől folyamatos változásokat mutatott. A szén szállítása vasúton történik Európa felé, amely ebben a tekintetben is az Orosz Föderáció egyik legjelentősebb felvevő piaca és kereskedelmi partnere. A Szovjetunió összeomlását követő periódus volt, azaz időszak, amely a szén kitermelésének a fokozódását jelentette. Az elmúlt évek során a kitermelés volumene azonban

²⁶U. S. Energy Information Administration: Russia; elérhető, <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=RS>, letöltés ideje: 2013. 12. 07.

²⁷U. S. Energy Information Administration: Russia; elérhető, <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=RS>, letöltés ideje: 2013. 12. 07.

²⁸Roadmap EU-Russia Energy Cooperation until 2050; elérhető, http://ec.europa.eu/energy/international/russia/doc/2013_03_eu_russia_roadmap_2050_signed.pdf, letöltés ideje: 2013. 12. 07.

²⁹Egy olyan tervezet, amely az Európai Unió tagállamok illetve az Európai Unióhoz nem tartozó országok közötti kapcsolatok fellendítésére szolgál. Elsősorban az a célja, hogy az európai országok biztonságosan és megfelelő áron jussanak hozzá a nyersanyagforrásokhoz. Másrészt pedig lehetőséget biztosít a nem Európai Unió államoknak is, hogy gazdasági kapcsolataikat megerősítsék.

Energy Community: An effective and strong Energy Community is essential for addressing Europe's Energy Challenges, 20. Mar. 2014; elérhető, http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/NEWS/News_Details?p_new_id=8921, letöltés ideje: 2014. 10. 29.

folyamatosan csökkent, köszönhetően a környezetkárosító hatásának, illetve a nehézipari vállalatok megszűnésének. Éves termelését tekintve Oroszország a világon már csak a hatodik helyet foglalja el. Kína áll az élen a maga 1,840 millió tonnájával, rajta kívül az Amerikai Egyesült Államok, Indonézia, India és Ausztrália előzik meg Oroszországot.³⁰

2.1.2. Urán

Említésre méltóak az uránkészletek is, hiszen ezt az energiahordozót a legfontosabb energiaforrásként tartják számon, mivel az elektromos energia ellátása szempontjából hatalmas jelentőséggel bír. Oroszországban a nukleáris energia kiemelkedő szerephez jut, 33 reaktor működik az országban, - 10 erőműben -, azonban ezek nagy többsége már cserére szorul, mivel 16 reaktor már a 30 évnél is régebben működik, pedig eredetileg csak 15 éves üzemidőre tervezték őket.³¹ Oroszország területén 487,000 tonna uránium található, ezzel az értékkel a világ becsült uránium készleteinek 9%-át birtokolja.³² Moszkva a harmadik legnagyobb feltárt tartalékokkal rendelkezik Ausztrália és Kazahsztán után. 2013-ban Oroszországban 3,135 tonna uránt bányásztak ki, amivel a hatodik legnagyobb termelő volt, Ausztráliát, Kazahsztánt, Kanadát, Nigériát és Namíbiát követően.³³

2.1.3. Kőolaj

A kőolaj az egyik legjelentősebb nyersanyag, amivel Oroszország rendelkezik. Borisz Jelcin elnöksége ideje alatt a termelés csökkent, de miután Vlagyimir Putyin lett az ország elnöke a kitermelés folyamatos növekedést mutatott és ez máig sem változott. A vállalatok legnagyobb többsége állami kézben összpontosul. Az ország legnagyobb kőolaj kitermelő vállalata a Rosneft, amely 2013-tól kezdődően magába foglalja a TNK-BP-t is, amely 2003-ban lépett be az orosz piacra. A második legmeghatározóbb és legkiemelkedőbb termelő a LUKoil, amely 2004-ben a ConocoPhillipssal kötött egyezségét követően erősödött meg.³⁴

³⁰BP: Statistical Review of World Energy June, 2014; elérhető, <http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/Energy-economics/statistical-review-2014/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf>, letöltés ideje: 2014. 09. 08. pp. 30-33

³¹U. S. Energy Information Administration: Russia; elérhető, <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=rs>, letöltés ideje: 2014. 09. 08.

³²World Nuclear Association: World Uranium Mining Production; elérhető, <http://www.world-nuclear.org/info/Nuclear-Fuel-Cycle/Mining-of-Uranium/World-Uranium-Mining-Production/>, letöltés ideje: 2014.10.12.

³³Mining-technologie.com: Radioactive riches the five countries with the biggest uranium reserves; elérhető, <http://www.mining-technologie.com/features/featureradioactive-riches-the-five-biggest-uranium-rich-countries-4274059/>, letöltés ideje: 2014. 10. 12.

³⁴U.S. Energy Information Administration: Russia: 2014, March 12; elérhető: <http://www.eia.gov/countries/analysisbriefs/Russia/russia.pdf>, letöltés ideje: 2014. 10. 30. pp. 1-9

Szaúd-Arábiát és az Amerikai Egyesült Államokat követően, Oroszország a harmadik legnagyobb olajkitermelő volt 2012-ben. Európában a legjelentősebb kőolajmezők Oroszország területén találhatók, azonban Moszkva a föld kőolajtartalékainak csak hat százalékát birtokolja. 2012-es adatok szerint átlagosan napi 10,5 millió hordó kőolajat termeltek Oroszországban, amely több mint 7 millió hordónyi olaj exportnak volt az alapja.³⁵

A termelés legfontosabb régiói között említhetjük meg: Nyugat-Szibériát, amely körülbelül 6,4 millió hordó olajt termel, amely az orosz bányászat kétharmad része. Jelentős szerepe van az Urál-Volga vidékének is, amely 1970-ig a legjelentősebb terület volt, mára pedig a második legnagyobb hozammal rendelkezik. A termelés 22%-a köthető ehhez a területhez.³⁶ A Kelet-szibériai területek folyamatos növekedést mutatnak a kitermelésben, miután a Kelet-szibériai- Csendes-óceáni (ESPO)³⁷ kőolajvezeték megépült.³⁸ Miután a vezeték megkezdte működését, az első évben napi 400 000 hordó kőolaj szállítására volt alkalmas. 2013-ben a kapacitás növekedett és már elérte a 430 000 hordós mennyiséget. Jelentős termelés folyik még: a Yamal félszigeten, az Észak Kaukázusi területeken, a Timan-Pechora, és a Sakhalin-szigeteken is.³⁹

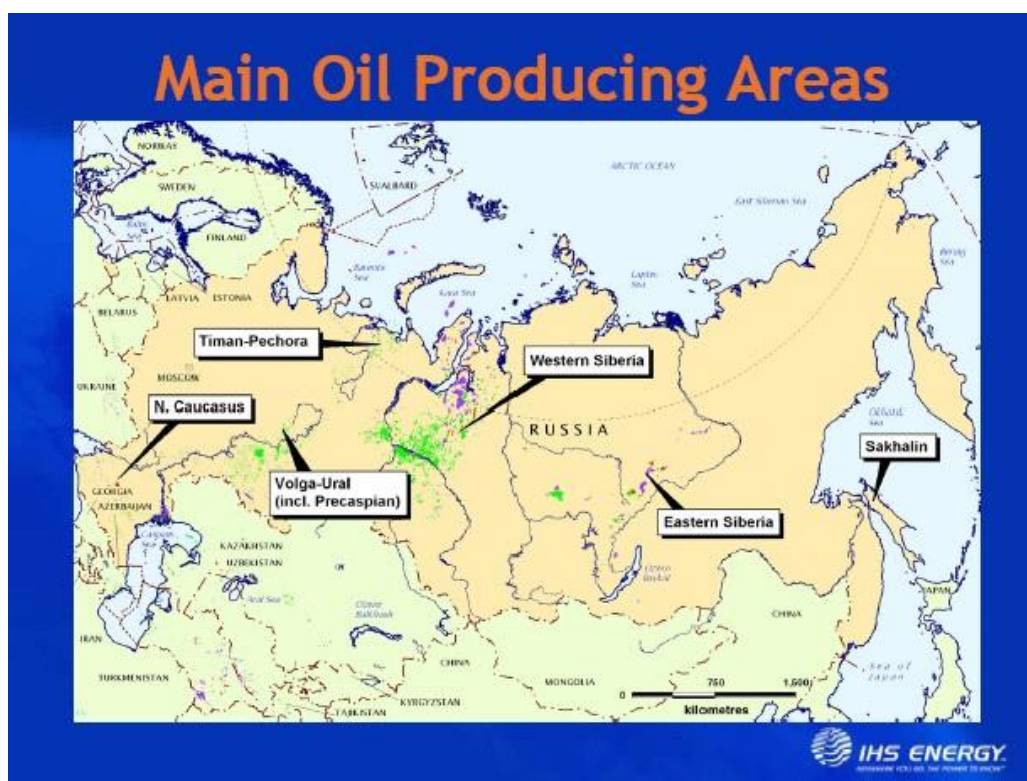
³⁵U.S. Energy Information Administration: Russia; 2014, March 12; elérhető: <http://www.eia.gov/countries/analysisbriefs/Russia/russia.pdf>, letöltés ideje: 2014. 10. 30. pp. 1-9

³⁶Central Intelligence Agency: The World Factbook: Russia; elérhető, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>, letöltés ideje: 2014. 09. 07.

³⁷A Transneft által finanszírozott ESPO (Kelet Szibériai- és Csendes-óceáni) kőolajvezeték, 4700 km hosszú, amelynek munkálatai 2009-ben kezdődtek meg és 2012-ben értek véget. Ezen a módon jut el a nyersanyag Oroszországból az ázsiai piacra: Japánba, Kínába és Koreába.

³⁸Hydrocarbons-technology.com: Espo pipeline, Siberia, Russia; elérhető, <http://www.hydrocarbons-technology.com/projects/espipeline/>, letöltés ideje 2014. 09. 08.

³⁹U.S.: Energy Information Administration: Russia; elérhető, <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=rs>, letöltés ideje: 2014. 09. 08.

2. Oroszország fő kőolaj termelő vidékei

(Forrás: *The Oil Drum*; elérhető, <http://www.theoil Drum.com/node/1058>; letöltés ideje: 2014. 09. 08.)

2.1.4. Földgáz

A kőolaj mellett, a másik meghatározó export cikként említhetjük a földgázt. Oroszország ennek a nyersanyagnak a bányászatában a második helyen áll és a termelés fokozódhat, hogy ha az Arktisz alatti lelőhelyeken is elkezdődik a bányászat. Továbbá meg kell említeni, hogy az orosz földgáz tartalékok mennyisége jóval nagyobb, mint Európa, Dél-Közép- és Észak Amerika területén található készletek.⁴⁰ 2013. január 1-ei adatok szerint Oroszország a világ legnagyobb földgáztartalékaival rendelkezik, 1,688 trillió köbláb mennyiséggel. Szibériában, a Yamburg, Urengoy és Medvezh'ye mezőkön található az orosz gáztartalékok 40%-a, ezenkívül még jelentős lelőhelyek találhatók az észak-oroszországi területeken is. A kőolaj esetén már megfigyelhető volt, hogy a legnagyobb vállalat állami irányítás alatt található, természetesen ez nincs máshogy a gázszektornál sem.⁴¹ Ez a társaság a Gazprom, amely a meglévő gázlelőhelyek 65%-át birtokolja, többek között a már említett

⁴⁰Central Intelligence Agency: The World Factbook: Russia; elérhető, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>, letöltés ideje: 2014. 09. 07.

⁴¹U.S. Energy Information Administration: Russia: 2014, March 12; elérhető: <http://www.eia.gov/countries/analysisbriefs/Russia/russia.pdf>, letöltés ideje: 2014. 10. 30. pp. 10-14

három mezőt is. A termelés 74%-át is ez adja.⁴² Olyan független vállalatoknak, mint a Novatek és a LUKoil kevesebb esély jut, de állítólag 2014-es források szerint liberalizálni szeretnék az exportot, amivel a Gazprom monopóliumát valamilyen mértékben meg tudnák törni. Valószínű, hogy leghatásosabb fegyveréről Oroszország nem fog könnyen lemondani.⁴³

2.2. Földgáz, illetve a kőolaj kitermelés és export történeti áttekintése

A Szovjetunió földgáztermelése az 1940-es évektől kezdődött meg, azonban ekkor még csak alacsony mennyiségben érte el az orosz gáz Kelet-Európát, mivel nem voltak még megfelelően kiépített rendszerek. A Nyugat-Európába való export pedig megvalósíthatatlannak és egyáltalán nem bölcs döntésnek tűnt akkoriban. Az 1970-80-as évek, amikor hatalmas nyersanyaglelőhelyeket tártak fel fordulópontot jelentett a Szovjetunió számára. Ekkor fedezték fel a legnagyobb és a második leghatalmasabb gázmezőket, az Urengoy (8.099 triliárd köbméter, 286 trillió köbláb) illetve a Yamburg (4.81 triliárd köbméter, 170 trillió köbláb), de a további hatvanhat mezőből közel harminc volt még legalább 85 milliárd köbméter nagyságú.⁴⁴

Az 1970 és 1980-as évek között lendült fel a szovjet gáz Nyugat-Európába való exportálása Ukrajnán keresztül 3,4 milliárd köbméterről, 26 milliárd köbméterre. 1990-re 109 milliárd köbméterre emelkedett a szovjet export mennyisége, ebből Európa 63 milliárd köbmétert importált, így a szovjet földgáz legkiemelkedőbb fogyasztójává vált. 1973-ban, mint ahogy azt az alsó táblázatban is láthatjuk csak négy országnak volt szüksége a szovjet nyersanyag importra, 1990-re 13 ország élt ezzel a lehetőséggel, és ekkor még Jugoszlávia egy országnak számított.⁴⁵ Oroszország gáz termelése folyamatos növekedést mutatott a közelmúltban. A British Petrol 2014-es összefoglalója alapján, az ország 2013-ban 604.8 milliárd köbmétert termelt ki, ezzel a második helyen áll az Amerikai Egyesült Államok mögött. Oroszország ugyanekkor 211,3 milliárd köbméter földgázt exportált, amiből 162,4 milliárd köbméter Európa államaiba ment. Az orosz földgáz legfontosabb felvevőpiacának, így továbbra is ezt a

⁴²STERN Jonathan: Natural Gas in Europe – The Importance of Russia; elérhető, http://www.centrex.at/en/files/study_stern_e.pdf, letöltés ideje: 2014. 09. 07. pp. 1-4.

⁴³US Energy Intelligence Administration: Russia; elérhető, <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=rs>, letöltés ideje: 2014. 09. 08.

⁴⁴GRACE John D.- HART George F: Giant Gas Fields of Northern West Siberia: AAPG Datapages; elérhető, <http://archives.datapages.com/data/bulletns/198687/data/pg/0070/0007/0800/0830.htm?doi=10.1306%2F94886358-1704-11D7-8645000102C1865D>, letöltés ideje: 2014. 09. 07.

⁴⁵The Brookings Institution: The Russian Federation, The Brookings Foreign Policy Studies, ENergy Security Series, October 2006: elérhető, <http://www.brookings.edu/research/reports/2006/10/russia>, letöltés ideje: 2014. 09. 08.

nyersanyagforrásokban szegény kontinenst nevezhetjük meg.⁴⁶ A maradék 48,9 milliárd köbméter pedig a volt szovjet tagköztársaságokban talált felhasználóra.

in BCM	1973	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2003
Germany	1,1	6,4	16,2	18,7	26,6	32,1	34,1	34,9
Italy	-	2,3	6,6	6,3	13,6	14,3	21,8	19,8
Turkey	-	-	-	-	3,3	5,7	10,2	12,9
France	-	-	3,7	7,3	10,6	13,0	12,9	11,2
Hungary	-	0,6	3,8	4,0	6,5	6,3	6,5	10,4
Slovakia	-	-	-	-	-	6,5	7,9	7,3
Czech Republic *	2,4	3,7	8,3	10,5	14,2	8,4	7,5	7,4
Poland	1,7	2,5	5,3	6,0	8,4	7,2	6,8	7,4
Austria	1,6	1,9	2,4	4,2	5,1	6,1	5,1	6,0
Finland	-	0,7	1,0	1,0	2,7	3,6	4,3	5,1
Romania	-	-	1,6	2,0	7,3	6,1	3,2	5,1
Bulgaria	-	1,2	4,0	5,5	6,9	5,8	3,2	2,9
Yugoslavia	-	-	1,8	3,9	4,5	1,2	1,5	1,9
Greece	-	-	-	-	-	-	1,6	1,9
Netherlands	-	-	-	-	-	-	-	2,3
Croatia	-	-	-	-	-	0,3	1,2	1,2
Slovenia	-	-	-	-	-	0,5	0,7	0,7
Switzerland	-	-	-	-	0,3	0,4	0,4	0,3
Macedonia	-	-	-	-	-	-	1,1	0,1
Total	6,8	19,3	54,7	69,4	110,0	17,5	130,0	138,8

3. Oroszország földgáz exportja 1973-2003

(Forrás: Centrex: *The importance of Russia and the CIS countries*; elérhető, <http://www.centrex.at/en/meaning.asp?IdInfo=1>; letöltés ideje: 2014. 09. 07.)

Az olaj ipari ágazat az 1960-as évektől kezdődően kezdett el fellendülni, amikor is a legfontosabb és nyersanyagban leggazdagabb nyugat-szibériai lelőhelyeket feltárták. Ebben az időszakban Oroszország 16 millió tonna nyersolajat exportált Nyugat-Európa államai számára.

Az 1970-es évekre az olaj és a gáz tartalékok még nagyobb jelentőséggel bírtak, egyrészt a hidegháború alatt, az olaj kiemelkedő szerepet játszott, mivel a hadsereg használta fel a legnagyobb mennyiséget, másrészt a kelet-európai államok, - amelyek a Szovjetunió szatellit államai voltak -, nehéz ipara teljes mértékben az orosz kőolajtól függött.

1964-ben kezdődött meg a Druhzba („- Barátság -”) kőolajvezeték építése is, amely a szovjet blokk országainak ellátására volt hivatott. Ez a vezeték juttatta el a szovjet kőolajat Kelet-Németországba, Lengyelországba, Csehszlovákiába és természetesen Magyarországra is. (Mind a mai napig nagy jelentősége van ennek a hálózatnak.) Ebben az időszakban további

⁴⁶BP: Statistical Review of World Energy 2014, June: <http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/Energy-economics/statistical-review-2014/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf>, letöltés ideje: 2014.09.08 pp. 40-42

nehézséget okozott az európai államoknak, hogy a korábbi olajexportáló országok az 1967. június 5-ével kezdődő hat napos arab-izraeli háborúnak köszönhetően olaj embargót rendeltek el. Majd 1973. október 6-án, amikor is Szíria és Egyiptom váratlanul megtámadta Izraelt, ám ismételten vereséget szenvedtek az úgynevezett Yom Kippur-i háború során. Ezt követően az OPEC (Kőolajat Exportáló Országok Nemzetközi Szervezete), ismételten csökkentette a termelést és embargót hirdetett meg az Izraelt támogató Amerikai Egyesült Államok és Hollandia ellen. Természetesen ezeknek a szankciónak az akkori Európa több más állama is áldozatul esett, mint például Svájc, Németország, Norvégia, Nagy-Britannia és Dánia.

Az első olajválság idején az energiahordozó ára a korábbi időkhez képest jóval magasabbá vált, 3 dollárról, 12 dollárra emelkedett a hordónkénti ár.⁴⁷ Már ebben az időszakban is észrevehető volt, hogy a Közel-Kelet olajexportáló országaira az instabilitás és a kiszámíthatatlanság jellemző. 1979-től kezdődően ismét szembetűnővé vált ez a probléma, amikor is Irak új vezetője Szaddam Husszein lett illetve a szomszédos Iránban megbukott a sah rendszer. Az 1980-ban kezdődő és nyolc évig tartó irak-iráni háború tovább emelte a kőolaj árát. Mivel két jelentős termelő szisztematikusan szétzúzta egymás infrastruktúráját, a globális termelés a napi átlagban 18,8 millióról 15,2 millió hordóra csökkent. Egy hordónyi „fekete arany” ára 1979-ben 14 dollárra volt tehető, 1981-ben 35 dollárra emelkedett. 1983-ban kezdett el stabilizálódni az ár, 28-29 dollár körül.⁴⁸

A Szovjetunió felbomlását megelőző időszakban a Közel-Keleten lejátszódó eseményeknek köszönhetően a termelés rekord méretűvé vált a „Vörös Birodalomban”. Napi 12,5 millió hordónyi olajat termeltek, s 1987-ben tetőzött a növekedés, amikor is 624 millió tonnára növekedett az éves export. Ha elkülönítjük, a mai Oroszországi Föderáció területét, akkor az önmagában 570 millió tonna olajjal részesedett ebből, azaz már ekkor is kiemelkedő szerep jutott ennek a területnek a számára. 1990-ben a Szovjetunió szétesésével párhuzamosan, csaknem a felére csökkent az export.⁴⁹

⁴⁷History: Energy Crisis (1970S); elérhető, <http://www.history.com/topics/energy-crisis>, letöltés ideje 2014. 09. 08.

⁴⁸US Energy Information Administration:Petroleum Chronology of Events 1970-2000; elérhető, http://www.eia.gov/pub/oil_gas/petroleum/analysis_publications/chronology/petroleumchronology2000.htm#T8_, letöltés ideje: 2014. 09. 08.

⁴⁹VATANSEVER Adnan, Russia's Oil Export Carnegie Endowment for International Peace: Carnegy Papers, December 2010; elérhető, http://carnegieendowment.org/files/russia_oil_exports.pdf, letöltés ideje 2014. 09. 10. pp. 3-8

A Carnegie Endowment adatai szerint, 1996-ra 47 százalékos csökkenés volt tapasztalható, a termelés körülbelül 303 millió tonnára apadt.⁵⁰ Oroszország számára tehát egyre fontosabbá vált, hogy az olaj szektoron belül megfelelő fejlesztéseket hajtsanak végre. 1992-ben az orosz kormány egy három szakaszos tervezetet hirdetett meg. Az első szakasz során az árak stabilizálása volt a cél, a második során a szervezeti rendszer rekonstrukciója, míg a harmadik szakaszban, a privatizációra került sor. A kormány célja ezzel az volt, hogy a részvénytársaságok 49%-át a Rosneft birtokolja a fennmaradó 51%-ot pedig külföldi befektetők részére tartották fent. 1992. március 30-án egy újabb törvényt fogadtak el, amely a természeti források kiaknázásáról és annak metódusairól szólt. Moszkva 1992 júliusában az IMF-től és a Világbanktól is kölcsönt kért, az utóbbitól a Független Államok Közösségének országaival együttesen 24 milliárd dollárt, míg a Világbanktól Oroszország egymaga 1,7 milliárd dollár hitelt igényelt.⁵¹ Természetesen ez az időszak adott lehetőséget az olyan olaj oligarchák meggazdagodására és felemelkedésére is, mint Mihail Hodorkovskij vagy Roman Abramovics. Az 1998-as pénzügyi krízissel, illetve a rubel elértéktelenedésével párhuzamosan 300%-os áremelkedés volt megfigyelhető 2001-ig. Az alacsony befektetéseknek és az olaj magas árának köszönhetően az orosz vállalatoknak lehetőségük adódott a megerősödésre és ezt követően megfigyelhető volt a termelés szignifikáns növekedése. Hodorkovskij vállalata a YUKOS, amely Oroszország második legnagyobb olaj vállalata volt ebben az időszakban 17%-os emelkedést mutatott fel. Vlagyimir Putyin erőteljes energia politikája már ebben az időszakban is érezhető volt. Fiona Hill – a Brookings Institute munkatársa - szerint ekkor az Európai Unió importálta a teljes orosz export 53%-át.⁵²

A British Petrol 2014-es adatai⁵³ szerint Oroszország, Szaúd-Arábia mögött a második legnagyobb kőolajtermelő, a maga 531,4 millió tonnás bányászatával. Legmeghatározóbb felvevő piaca, mint ahogy azt már a gáznál is láthattuk az Európai Unió. Az európai országok

⁵⁰VATANSEVER Adnan, Russia's Oil Export Carnegie Endowment for International Peace: Carnegie Papers, December 2010; elérhető, http://carnegieendowment.org/files/russia_oil_exports.pdf, letöltés ideje 2014. 09. 10. pp. 3-8

⁵¹JACOBS Margot: Oil and Gas Sector Technology and Reform in the CIS: Russia is caught between domestic demand for cheap energy and the potential for lucrative hard currency exports: elérhető, www.eurasiacenter.org/archive/1990.../8%20Jacobs.doc, letöltés ideje 2014. 09. 10.

⁵²HILL Fiona: Fueling the Future: The Prospects for Russian Oil and Gas; elérhető, <http://www.brookings.edu/research/articles/2002/09/fall-globalenvironment-hill>, letöltés ideje 2014.09.10.

⁵³BP: Statistical Review of World Energy 2014: Russia; elérhető, <http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/Energy-economics/statistical-review-2014/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf>, letöltés ideje: 2014. 09. 08. pp. 6-20

importja a 2013-as adatok szerint a volt szovjet tagköztársaságokból 42,02%, ebből az értékből pedig Oroszország 31,72%-al veszi ki a részét.⁵⁴

Természetesen ez a két energiahordozó kiemelkedő szerephez jut a gazdaságban, azonban az óriási területnek, amelyet Oroszország magáénak tudhat, további prioritásai is vannak. Az ország geopolitikai szerencséjének is mondható, hogy Közép-Ázsia és Európa közötti útvonal között helyezkedik el. Ez azért fontos, mivel energiahordozói mellett párhuzamosan fontos tranzit szereplővé is válik. Így többek között nem csak a saját forrásait képes felhasználni, hanem a Közép-Ázsiából érkező olajat és gázt is fel tudja vásárolni és azt értékesíteni. A kazahsztáni és a türkménisztáni export 80%-a bányászati termékekből illetve üzem- és nyersanyagból tevődik össze. Oroszország legfőbb Közép-Ázsiai partnere Türkmenisztán. A türkmének a 2006-os évektől kezdődően 50 milliárd köbméter gázt exportáltak Oroszországon keresztül. Moszkva saját felhasználásra is importált 10 milliárd köbmétert Türkmenisztánból. Hasonlóan Kazahsztán is nagyban függ Oroszországtól, mivel a - földgáz illetve kőolaj - exportjának szignifikáns részét orosz területen keresztül bonyolítja le. Kazahsztán 11,5 milliárd köbméter gázt exportált Oroszországba a 2014-es adatok alapján.⁵⁵ Üzbegisztán, amely nem csak az Orosz Föderációtól, hanem Kazahsztántól és Türkmenisztántól is függésben él, körülbelül 10 milliárd köbméter gázt exportált orosz földön keresztül egészen Nyugat-Európaiig.⁵⁶

A fentiek tükrében érthető, hogy Oroszország 2003-2020 közötti energia stratégiai dokumentumában, miért is figyelhető meg egy nagyon ambiciózus terv. Ez a stratégia is jó példa arra, hogy Oroszország milyen nagy jelentőséget tulajdonít nyersanyagforrásainak. A dokumentum különböző előrejelzésekkel számol, azonban az szembetűnő, hogy az ország gazdasági fejlődése nagy mértékben a szénhidrogén forrásoktól függ. A legoptimistább várakozások szerint 2020-ig a GDP három illetve négyszeres növekedését akarják elérni a 2000-es évekhez viszonyítva. Ha a visszafogottabb előrejelzéseket vesszük górcső alá, akkor két illetve háromszoros növekedésre számítanak. Emellett az olaj illetve a földgáz árának folyamatos növekedésére is számítanak. A tervben 30 dollárra akarták emelni egy hordónyi

⁵⁴European Commission: EU Crude oil imports: elérhető, http://ec.europa.eu/energy/observatory/oil/import_export_en.htm, letöltés ideje 2014. 09. 10.

⁵⁵LIUHTO Kari: Energy in Russia's foreign policy: Electronic Publication of Pan-European Institute, 2010; elérhető, http://www.utu.fi/fi/yksikot/tse/yksikot/PEI/raportit-ja-tietopakett/Documents/Liuhto_final_netti.pdf, letöltés ideje: 2014. 08. 21. pp. 8-43

⁵⁶BP: Statistical Review of World Energy 2014, June; elérhető, <http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/Energy-economics/statistical-review-2014/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf>, letöltés ideje: 2014. 09. 08. pp. 20-30

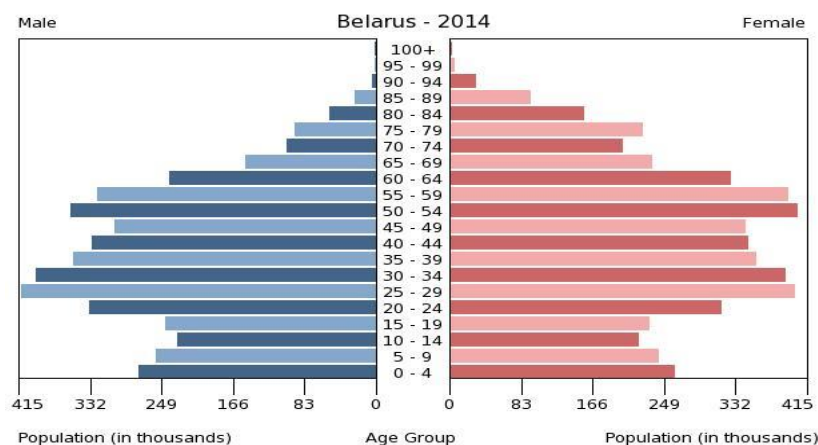
olaj árát, míg 1000 köbméter gáz után 138 dollárt akarnak elkérni 2020-ra. A pesszimistább variáció szerint 18,5 dollárt akarnak kérni egy hordónyi olajért, 1000 köbméter gázért pedig 118,5 dollárt számítanak fel. (A valóság aztán a legfényesebb orosz reményeknél is kedvezőbb lett.) Az előrejelzések az üzemanyag illetve az energia export 23-25%-os növekedését jósolták. A stratégiai előkészítői az energiaforrások piacán 30-50%-os növekedést vártak 2020-ig. Biztosak voltak benne, hogy az olaj exportja csökkenni fog 30-50 millió tonnára, a korábbi 75 millió tonnához képest, ám optimisták voltak a földgáz esetében, amelyre véleményük szerint egyre nagyobb szükség lesz. A 2002-es évekhez képest, amikor 185 milliárd köbmétert exportáltak, 2020-ra 275-280 milliárd köbméter exportra számítottak a tervezők. Természetesen a nyersanyag kitermelését is fokozni szerették volna 2020-ig. Véleményük szerint radikális növekedés az olaj illetve a gáz kitermelés során sem lesz várható, az előbbi esetében 324 millió tonnáról 450-520 millió tonnára akarták emelni a kibányászott mennyiséget, míg a földgáz kitermelését 584 milliárd köbméterről, 680-730 milliárd köbméterre szerették volna gyarapítani.⁵⁷ A kedvező világpiaci folyamatok viszont a vártnál sokkal pozitívabban hatottak az orosz energiahordozók bányászatára.

A következő fejezetben Oroszország egyik legfontosabb partneréről, a volt szovjet tagköztársaságról, Belorussziáról írok, Oroszországhoz való viszonyát elemzem, amelyen belül rátérek az energetikai kapcsolatokra, amelyek talán legnagyobb mértékben befolyásolják a két ország viszonyát. Vizsgálom a Fehérorosz Köztársaság területén áthaladó Barátság kőolajvezeték valamint a Jamal-gázvezeték szerepét is. Végül a „Barátság vagy kényszer” címet viselő pontban, pedig Oroszország „energiafegyverét ” a nyersanyagait illetve annak alkalmazását mutatom be.

⁵⁷Ministry of Energy of the Russian Federation: THE SUMMARY OF THE ENERGY STRATEGY OF RUSSIA FOR THE PERIOD OF UP TO 2020: Moscow, 2003; elérhető, http://ec.europa.eu/energy/russia/events/doc/2003_strategy_2020_en.pdf, letöltés ideje 2014.08. 22. pp. 6-18

3. A Fehérorosz Köztársaság

Fehéroroszország 1922-től a Szovjetunió része volt egészen annak 1991-es felbomlásáig, amikor is független állammá vált. Belorusszia, azonban továbbra sem szakadt el Oroszországtól, hanem ezt követően is erős és szoros kapcsolat jellemzi a két ország viszonyát. Minszk 207,600 km²-es terület felett rendelkezik, amely a világ 86. legnagyobb államává teszi. Belorusszia Litvániával, Lettországgal, Lengyelországgal, Oroszországgal és Ukrajnával határos. Természetesen ezek közül is a legjelentősebb az Orosz Föderációval való 1312 km-es határszakasz. Lakossága hasonló Magyarorszáéhoz: 9 608 058 millió ember él Belorusszia területén, ahol a 25-54 év közötti lakosság a legmeghatározóbb, de az idősök aránya is jelentős.⁵⁸

4. Belorusszia korfája; Male-Férfi, Female-Nő

(Forrás: Central Intelligence Agency: The World Factbook: Belarus; elérhető, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bo.html>; letöltés ideje: 2014. 09. 12.)

Az ország etnikai összetételére jellemző, hogy 83.7%-ban beloruszok lakják. A nemzetiségek közül a legmagasabb az orosz etnikumúak aránya, számuk 8.3%-ra tehető, majd őket követik a lengyelek, akik 3.1%-ban, illetve az ukránok, akik 1.7%-ban képviseltetik magukat.⁵⁹

Az állam hivatalos nyelve (i), a belorusz illetve az orosz. Az orosz nyelvet 1995. májusi népszavazás során választották meg államnyelvé, ami azt eredményezi, hogy a belorusz, mint nyelv szépen lassan kiszorul a hétköznapiakból és teljes mértékben felváltja az orosz. A belorusz nyelv oly mértékben háttérbe szorult, hogy az iskolák, egyetemek legnagyobb része

⁵⁸Central Intelligence Agency: The World Factbook: Belarus; elérhető, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bo.html>, letöltés ideje 2014. 09. 12.

⁵⁹Central Intelligence Agency: The World Factbook: Belarus; elérhető, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bo.html>, letöltés ideje 2014. 09. 12.

már csak az orosz nyelvet használja. Így nem meglepőek a következő adatok sem, amelyek azt mutatják, hogy az oroszul beszélők aránya 70.2%, míg a fehéroroszul tudóké csak 23.4%.⁶⁰

2014-ben volt a 20. évfordulója annak, hogy Aljakszandr Rihoravics Lukasenko került az elnöki székbe. Az 1994-es választások adtak lehetőséget először a függetlenedést követően, hogy az ország új vezetőt válasszon, aki Belorusz Köztársaság első elnöke lett.

A kétfordulós választások eredményeként került hatalomra Lukasenko, akit Európa „egyetlen és utolsó” diktátoraként szoktak nevezni.⁶¹

Zimmerer Gábor a Magyar Külügyi Intézet munkatársának tanulmányában Lukasenkót egy karizmatikus személyiségként tünteti fel, aki a hatalmat a saját kezében akarja tartani. Emellett nem felejthetjük el, hogy oroszbarát politikát folytat, ami az idősebb nemzedék körében igen népszerű és ezzel jelentős támogatottságot biztosít az elnök személyének.⁶² Ez a politika nagyon jól megfigyelhető a már korábban is említett állami nyelv során, mivel ennek köszönhetően tudott megerősödni az orosz nyelv és egyre jobban kiszorulni a belorusz a köztudatból.

A két ország kapcsolata azonban már Lukasenko elnök hatalomra kerülése előtt is szoros volt. A Szovjetunió felbomlása, új lehetőséget teremtett a két állam számára, hogy gazdasági kapcsolataikat ismételten megerősítsék. Az 1991. december 8-án, Belovezsckaja Puscsában⁶³ megrendezett találkozó alkalmával – nem csak a Szovjet birodalom felbomlását, hanem a Független Államok Közösségének (FÁK) a létrehozását is aláírták a résztvevő felek. A szervezetet azért hozták létre, hogy a volt szovjet tagállamok között továbbra is fennmaradjon a szoros kapcsolat. 1991. december 10-12 között Fehéroroszország, Ukrajna és Oroszország lettek a szervezet tagjai, majd december 21-én további 9 állam csatlakozott végül. 1993-ban Grúzia is tagállammá vált. Türkmenisztán 2005-ben megszüntette állandó tagságát, jelenleg csak megfigyelői státusszal rendelkező társult tagja a szervezetnek. 2008-ban, az 5 napos orosz-grúz háború miatt, Szaakashvili elnök is a kilépés mellett döntött. Az

⁶⁰PLOTNIKA, Branisla A: Miért szorul ki a használatból a fehéroroszi nyelv?: fordította Zoltán András, in: Kisebbségkutatás; elérhető, http://www.hhrf.org/kisebbssegkutatas/kk_2001_01/cikk.php?id=420, letöltés ideje: 2014. 08. 03.

⁶¹BOULTON Ralph, Reuters: THEWORLDPOST: A PARTNERSHIP OF THE HUFFINGTON POST AND BERGGRUEN INSTITUTE ON GOVERNANCE: Alexander Lukashenko, Belarus President, Boasts is Reputation As Europe's Last Dictator; elérhető, http://www.huffingtonpost.com/2012/11/27/alexander-lukashenko_n_2196495.html, letöltés ideje 2014. 08. 03.

⁶²ZIMMERER Gábor: Az orosz-belorusz jövőkép; elérhető, http://www.grotius.hu/doc/pub/LXREDC/2011_166_zimmerer_gabor_az_orosz-belorusz_jovokep.pdf, letöltés ideje: 2014. 08. 01. pp. 13-25

⁶³Belorussziában, Brest városa mellett elhelyezkedő település, ahol 1991-ben az Orosz Föderáció, Ukrajna és Belorusszia találkozott.

alapokmányban lefektetettek szerint erre azonban hivatalosan csak 2009. augusztus 18-án kerülhetett sor.⁶⁴ A balti államok sohasem csatlakoztak a közösséghez. 1993-ban fogadták el a Független Államok Közösségének alapokmányát, amelyet Ukrajna nem fogadott el, így csak formális tagja a szervezetnek. 1993 szeptemberében a tagállamok egy újabb szerződést fogadtak el, amely egy Gazdasági Unió létrehozásáról szólt. Ezzel a szerződéssel akartak hozzájárulni ahhoz, hogy az államok közötti integráció egy újabb szintre léphessen. Egy olyan gazdasági tér létrehozására törekedtek, amely lehetőséget nyújt a termékek, szolgáltatások és – talán a legfontosabb - az emberi erőforrás szabad áramlásának. A gazdasági szempontokat is figyelembe vették és kidolgoztak egy közös vám, adó és pénzügyi alapot, annak érdekében, hogy kedvezményessé váljon a kereskedelem. 1995 során, hogy még gördülékenyebbé váljanak a gazdasági, illetve az emberi kapcsolatok a négy ország Belorusszia, Kazahsztán, Kirgizisztán és Oroszország egy újabb vámszövetség megalapítása érdekében szerződést írtak alá. 1996. április 2-án az Oroszországi Föderáció és Belorusszia további lépéseket tett a magasabb fokú integráció megteremtése érdekében. Így jött létre Oroszország és Beloruss államközössége, majd egy évvel később az Orosz- Beloruss Szövetségi Állam, amely a szélesebb körű együttműködés megteremtése érdekében vált szükségessé.⁶⁵ Majd az előbbieken említett 1995-ben aláírt szerződéshez 1999-ben csatlakozott és a gazdasági unió teljes jogú tagjává vált Tádzsikisztán is.⁶⁶

Az 1999-es időszakban Lukasenko elnök Fehéroroszországot, Oroszország mellvértjének nevezte a nyugattal szemben. Beszédében - többek között - két civilizáció elkülönülését említette, szétválasztva a nyugatot, illetve a szláv nemzetet. Egy másik beszédében Belorusszia és Oroszország közötti megerősödő kapcsolatot az unipoláris világgal szembeni ellensúlyként jellemezte, amely a szláv civilizáció túlélését jelenti a világ kegyetlen felosztása során. Véleményem szerint azért is alkalmazta e szavakat az elnök, mivel ekkor került sor az új NATO tagállamok, Magyarország, Csehország valamint a Belorusszia szomszédságban elterülő Lengyelország felvételére és az elnök ezen kijelentéseivel próbálta

⁶⁴SZ. BÍRÓ Zoltán: A Független Államok Közössége, 1991-2008; in: História; elérhető, <http://www.historia.hu/userfiles/files/2009-01/SzBiro1.pdf>, letöltés ideje: 2014. 08. 03. pp. 1-3

⁶⁵International Democracy Watch: Commonwealth of Independent States; elérhető, <http://www.internationaldemocracywatch.org/index.php/commonwealth-of-independent-states>, letöltés ideje: 2014. 08. 04.

⁶⁶Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Belarus: Commonwealth of Independent States; elérhető, <http://mfa.gov.by/en/organizations/membership/list/c2bd4cebd6bd9f9.html>, letöltés ideje: 2014. 08. 04.

meggyőzni az ország lakosságát, hogy egy Oroszországgal való jó szomszédsági viszony sokkal hasznosabb és előnyösebb lehet.⁶⁷

Belorusszia egy gazdasági erőforrásokban szegény ország, ahol a gazdasági reformok a függetlenné válást követően is elmaradtak. A rossz geopolitikai szituáció, a szárazföldi bezártság az erőforrások hiánya, rákényszerítik az országot a minél mélyebb kapcsolatok fenntartására az Oroszországi Föderációval.

3.1. Energetikai kapcsolatok

A két ország kapcsolatát jelentős mértékben befolyásolja a nyersanyagokkal való kereskedelem. Mint, ahogy azt Zbigniew Brzezinski - volt amerikai nemzetbiztonsági főtanácsadó - 2013-ban kiadott Stratégiai Vízió című munkájában is megemlíti, Belorusszia a Szovjetunió felbomlását követően is, politikailag és gazdaságilag teljes függőségben van Oroszországtól.⁶⁸ A különféle bilaterális egyezményekkel kiépített közeli kapcsolat Belorusszia számára nagy jelentőségű. Egyrészt az állam geopolitikailag megkerülhetetlen és ez a tudat Moszkvát is kompromisszumra kényszeríti. Másrészt Minszk a Szovjetunió szétesését követően központi szereplővé vált a posztszovjet térségben. Így elmondhatjuk, hogy Belorusszia területe kiemelkedő szerephez jut, amit egy „kapocsként” lehetne jellemezni Európa és Oroszország között. Fehéroroszország mellett Ukrajna, illetve Moldova számára is megkerülhetetlen partner Oroszország, mivel ezen országok energia fogyasztása Moszkvától függ. A földgáz felhasználása Ukrajnában illetve Fehéroroszország államaiban – arányát tekintve - a legmagasabbak között van a világon. Ukrajna éves szinten 15 millió tonna kőolajat és 66.4 milliárd köbméter földgázt, míg Belorusszia fogyasztása 8-20 millió tonna kőolajat és 19,6 milliárd köbméter földgázt használ fel. Természetesen az előbbieken említett országok a Szovjetunió szétesését követően, Európához képest jelentős kedvezményeket kaptak a szénhidrogének árából.⁶⁹ Emellett meg kell említeni, hogy Belorusszián keresztül lehet a leggyorsabb és legegyszerűbb módon eljutni Európába vasúton és közúton is, ami azt jelenti, hogy az Európa és Oroszország közötti export- és- import is

⁶⁷ZIMMERER Gábor: Az orosz-belorusz jövőkép; elérhető, http://www.grotius.hu/doc/pub/LXREDC/2011_166_zimmerer_gabor_az_orosz-belorusz_jovokep.pdf, letöltés ideje: 2014. 08. 01. pp. 13-17

⁶⁸BRZEZINSKI Zbigniew Stratégiai Vízió, Antall József Tudásközpont, Budapest 2013

⁶⁹GROMADZKY Grzegorz – KONONCZUK Wojciech: Energy Game: Ukraine, Moldova and Belarus Between the EU and Russia: Stefan Batory Foundation Warsaw, 2007; elérhető, http://www.batory.org.pl/doc/energy_game.pdf, letöltés ideje: 2014. 07. 23. pp. 11-19

ezen az útvonalon bonyolódik. Ez magyarázza, hogy a Moszkva és Európa közötti kereskedelem körülbelül 30%-a itt bonyolódik.⁷⁰

3.2. A „Barátság”-Druzhba kőolajvezeték

Mint, ahogy azt már korábban is említettem, Oroszország számára Belorusszia nehezen megkerülhető szárazföldi úton. Fehéroroszország ezért szerepet tölt be a földgáz- illetve kőolaj vezetékek nyomvonalait tekintve is. Belorussziát mindezen tulajdonságai miatt tranzit országnak is nevezhetjük. A legnagyobb jelentőséget a Druzhba vagyis, - a -, „Barátság” kőolajvezetéknek kell tulajdonítani, amely a világ leghosszabb kőolajvezetéke a maga 8900 km hosszúságával.⁷¹ A Közép Európai államok kőolajellátása a feladata. A vezetérendszer meghatározó szakaszai a volt szovjet tagköztársaságok, Ukrajna és Belorusszia területén keresztül húzódnak. A Nyugat-Szibériából érkező vezeték a nevét még a Szovjetunió idején kapta, amikor elsősorban az volt a feladata, hogy a kőolajban hiányt szenvedő KGST tagállamokat ellássák a nyersanyaggal. Ma is elsősorban ezen keresztül látják el Magyarországot, Lengyelországot, Ukrajnát, Németországot, Szlovákiát, Csehországot, Szerbiát, Bosznia-Hercegovinát és Belorussziát.⁷²

A Barátság⁷³ kőolajvezeték évente körülbelül 50 millió tonna (napi 2 millió hordó) nyersanyag szállítására képes, amely a teljes orosz export 21%-át jelenti.⁷⁴ Az EU államai számára 1,4-1,6 millió hordónyi olajat jelent napi szinten és természetesen ez mind Fehéroroszországon keresztül jut el a fogyasztókhoz.⁷⁵ Belorusszia is komoly nyersanyaghiányban szenved, így számára is fontos, hogy Oroszországgal való kapcsolatai megfelelőek legyenek.

⁷⁰GROMADZKY Grzegorz – KONONCZUK Wojciech: Energy Game: Ukraine, Moldova and Belarus Between the EU and Russia: Stefan Batory Foundation Warsaw, 2007; elérhető, http://www.batory.org.pl/doc/energy_game.pdf, letöltés ideje: 2014. 07. 23. pp. 11-19

⁷¹A Barrel Full: Druzhba Pipeline; elérhető, <http://abarrelfull.wikidot.com/druzhba-pipeline>, letöltés ideje 2014. 08. 09.

⁷²Pipelines International: Druzhba Pipeline; elérhető, http://pipelinesinternational.com/news/druzhba_pipeline/008045/, letöltés ideje: 2014. 08. 09.

⁷³A Nyugat-Szibériából érkező vezeték, Mozyr (Belorusszia) városánál két részre ágazik szét: Lengyelország irányába halad az északi ág, amely egészen Németországig tart. A vele majdnem párhuzamosan délre tartó „testvér” ág, Ukrajnán keresztül Szlovákia, Csehország illetve Magyarország számára szállít kőolajat. A déli vezeték egészen Horvátországig húzódik.

⁷⁴Reuters: Russia's Druzhba pipeline; elérhető, <http://uk.reuters.com/article/2007/01/08/uk-belarus-russia-druzhba-idUKL0881252620070108>, letöltés ideje 2014. 08. 09.

⁷⁵WIERZBOWSKA-MIAZGA Agatha: Support as a Means of Subordination: Russias Policy on Belarus: OSW Point of View. Number 23. May 2013; elérhető, http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/pw_34_bialorus_ang_net.pdf, letöltés ideje: 2014. 07. 23. pp. 7-16

5. Dhruzba-kőolajvezeték

(Forrás: *Global Research: The Eurasian Corridor: Pipeline Geopolitics and the New Cold War*; elérhető, <http://www.globalresearch.ca/the-eurasian-corridor-pipeline-geopolitics-and-the-new-cold-war/9907?print=1>); letöltés ideje: 2014. 08. 09.)

Energetikai szempontból természetesen nem csak a kőolaj vezetékek, azaz a kőolaj export-import miatt fontos Belorusszia. Moszkvának a földgázvezetékek illetve ellátás során is folyamatos figyelmet kell szentelnie nyugati szomszédjára. A 2011-2012-es év folyamán a Beloruszon keresztül futó vezetékek 44,3 milliárd köbméter gázt szállítottak éves szinten Európa irányába, mint: Litvániába, Ukrajnába, és Lengyelországba. Ez az orosz földgáz-export 23%-át jelentik.⁷⁶ Már olyan értesülések is napvilágot láttak, hogy Moszkva 25%-al meg akarja növelni a földgáz szállítását ezen az útvonalon.⁷⁷ Ennek megfelelően a következő pontban az ország területén található gázvezetésekről a Jamal-ról, illetve annak tulajdonságairól fogok írni.

⁷⁶GROMADZKY Grzegorz – KONONCZUK Wojciech: *Energy Game: Ukraine, Moldova and Belarus Between the EU and Russia*; Stefan Batory Foundation Warsaw, 2007; elérhető, http://www.batory.org.pl/doc/energy_game.pdf, letöltés ideje: 2014. 07. 23. pp. 19-31

⁷⁷WIERZBOWSKA-MIAZGA Agatha: *Support as a Means of Subordination: Russias Policy on Belarus: OSW Point of View*. BNumber 23. May 2013; elérhető, http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/pw_34_bialorus_ang_net.pdf, letöltés ideje: 2014. 07. 23. pp. 7-16

3.3. A Jamal-gázvezeték

Belorusszia szempontjából az Oroszországból érkező Jamal földgázvezeték biztosítja az ellátást. Valójában a nemzetközi Jamal gázvezeték nem csak Fehéroroszország, hanem Lengyelország és Németország ellátásában is meghatározó szerepet játszik. Ez az új folyósó lehetőséget teremtett Európa számára, hogy megbízhatóbb módon jusson az orosz nyersanyaghoz. A beruházás 1994-ben kezdődött és egészen 2006-ig tartottak a munkálatok. A földgázvezeték valamivel több, mint 2000 km hosszú és évente 32,9 milliárd köbméter gáz szállítására képes. A Jamal Torzhok városától indul Európa irányába. Az oroszországi szakasz mindösszesen 402 km, majd ezt követi az 575 km hosszú Belorusz rész, ahol 5 szivattyú állomás található: Nesvizhskaya, Krupskaya, Slonimskaya, Minskaya and Orshanskaya. A Gazprom birtokolja a Fehéroroszországon keresztül húzódó rendszert, ami Oroszország szempontjából egy esetleges konfrontáció során fontossá válhat.⁷⁸ Fehéroroszországot elhagyva a vezeték Lengyelországon keresztül szállítja a földgázt Európa irányába, egy csaknem 683 km hosszú szakaszon keresztül, amely a német-lengyel határnál csatlakozik a JAGAL-NORD gázelosztó rendszerhez.⁷⁹

Oroszország számára azonban ez a vezeték nem volt elegendő és újabb befektetéssel próbálja az energiahordozó szállítását fokozni. 2013 áprilisában Vlagyimir Putyin megbízta a Gazpromot, hogy térképezze fel, és tervezze meg a Jamal-Európa-2 gázvezeték lehetséges nyomvonalát. Ez a vezetékrendszer szintén a Fehérorosz határtól indulna, és Lengyelországon keresztül jut el Szlovákiába.⁸⁰ Ami ennek a tervnek az érdekessége, hogy az új vezeték, az Oroszországgal egyáltalán nem felhőtlen kapcsolatot ápoló Ukrajnát megkerülve érne el Szlovákiát, majd Nyugat-Európát. A tervezetek szerint a munkálatok 5-6 évig fognak tartani, és ha elkészül a vezeték, akkor körülbelül évi 15 milliárd köbméter földgáz szállítására lesz alkalmas.⁸¹

⁷⁸Gazprom: Yamal – Europe; elérhető, <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/yamal-evropa/>, letöltés ideje: 2014. 08. 09.

⁷⁹Gazprom: Export Yamal - Europe; elérhető, <http://www.gazpromexport.ru/en/projects/4/>, letöltés ideje: 2014. 08. 09.

⁸⁰Gazprom: Yamal – Europe-2; elérhető, <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/yamal-evropa-2/>, letöltés ideje: 2014. 08. 09.

⁸¹National Gas Europe: Poland: Government Plays Down Gazprom – EuRoPol Memo; elérhető, <http://www.naturalgaseurope.com/gazprom-europol-yamal-pipeline-two>, letöltés ideje: 2014. 08. 10.

6. A Jamal-gázvezeték

(Forrás: Gazprom: Question and Answer; elérhető, <http://www.gazpromquestions.ru/en/international/>; letöltés ideje: 2014.09.13.)

Oroszország és Belorusszia közötti bilaterális kapcsolatokat nem mondhatjuk teljesen felhőtlennek. Olykor-olykor az egyik fél - általában ez az orosz - jobban rá akarja erőltetni partnerére az akaratát. Nem csak Ukrajna esetében, hanem már Fehéroroszországnál is előfordultak olyan pillanatok, amikor az Oroszországi Föderáció, azt a forrást próbálta partnerétől megvonni, amiben így is hiányt szenved. Oroszországról elmondható, hogy egy erőteljes energiapolitikát alkalmaz, amit fegyverként is tud – és akar is – alkalmazni. A világ legnagyobb földgáz készleteivel rendelkezik, és ezen erőforrásait olykor-olykor kényszerítő eszközként használja fel. A Jamal kapcsán meg kell említeni az 1124 km hosszú Északi-áramlat (Nord-Stream) gázvezetékét⁸² is, amely jó példája annak, hogyan akarja Oroszország csökkenteni a tranzit országok szerepét.⁸³ A következő pontban a két fél közötti konfliktusok során azt mutatom be, hogy hogyan alkalmazza és helyezi nyomás alá nyugati szomszédját az Oroszországi Föderáció.

⁸² Az Északi-áramlat építését 2010 áprilisában kezdték meg és a munkálatok 2012 novemberében értek véget. Két egymással párhuzamos vezetéken keresztül juttatja el Oroszországból, Németországba a földgázt. A vezetékek évente 55 milliárd köbméter szénhidrogén szállítására képesek, anélkül, hogy érintenék Belorussziát vagy Ukrajnát.

⁸³ Hydrocarbons-technology.com: Nord Stream Gas Pipeline (NSGP) Russia-Germany: elérhető, <http://www.hydrocarbons-technology.com/projects/negp/>, letöltés ideje: 2014.10.13.

3.4. „Barátság vagy kényszer”

Már az előbbieken is kiemelttem, hogy a két fél közötti kapcsolatok nem mindig harmonikusak. Az első orosz-belorusz gázvita 2004. február 18-án kezdődött, amikor a Gazprom - érvényes gázszállítási szerződés hiányában felfüggesztette, majd végül teljesen le is állította a földgáz szállítását. A felek – köszönhetően a téli időjárásnak is – egy napos időintervallumot követően kompromisszumot kötöttek, és 2004. február 19-én ismét megnyitotta Oroszország a gázcsapokat.⁸⁴

A 2006-2007-es év, azonban még több meglepetéssel és bonyodalommal telt. A volt szovjet tagállamok közül Belorusszia élvezhette legtovább a kőolaj- és földgáz árak kedvezményét. Moszkva politikája és szemléletmódja azonban megváltozott, így Minszknak is magasabb árakat akart meghatározni. A korábbi 47 dolláros árat – amelyet a földgáz 1000 köbméteréért fizetett Belorusz, 200 dollárra akarta emelni az orosz partner. Hosszas tárgyalásoknak köszönhetően sikerült a feleknek megegyezni egymással, mégpedig 100 dollár 1000 köbméterenkénti árban, egészen 2011-ig, amikor már az európai árak megfelelő összeget határoztak. Ezen példák alapján megfigyelhető, hogy Oroszország nem csak a gázcsapok elzárásával tud kényszerítő erőt alkalmazni, hanem számtalan más módon tud pénzügyi nehézségeket okozni partnereinek.

A következő konfliktus az Oroszországi Föderáció és Belorusszia között 2010-ben következett be, amikor is a két szereplő között ismételten nézeteltérés támadt,⁸⁵ s hogy a felek közötti kompromisszum nem minden esetben valósul meg könnyen. Moszkva illetve a Gazprom 192 millió dollárt követelt Minszktől, mert ennyivel tartozott még a 2009-es és a 2010-es földgázszállításokért. Fehéroroszország, azonban nem volt hajlandó ezt az összeget kifizetni. Az események eskalálódását elősegítette Eduard Tovpenec belorusz energiaipari miniszter-helyettes 2010. június 18-ai kijelentése, miszerint a Gazprom tartozik 200 millió eurónyi tranzitdíjjal a Beltransgaz felé. Ezt követően június 22-én a belorusz elnök Lukasenko már 260 millió dollárra becsülte Oroszország tartozását. A nyilatkozatok után a Gazprom először 15%-al, majd az elnök beszédét követően ismételten 15%-al, június 23-án pedig

⁸⁴RÁCZ András: A csöbe zárt szellem- az orosz belorusz gázkonfliktus újabb fordulója; ZMNE Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet Elemzések 2010/09; elérhető, http://portal.zmne.hu/download/svki/Elemzesek/2010/SVKI_Elemzesek_2010_9.pdf, letöltés ideje: 2014. 08. 17. pp. 1-4

⁸⁵RÁCZ András: A csöbe zárt szellem- az orosz belorusz gázkonfliktus újabb fordulója; ZMNE Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet Elemzések 2010/09; elérhető, http://portal.zmne.hu/download/svki/Elemzesek/2010/SVKI_Elemzesek_2010_9.pdf, letöltés ideje: 2014. 08. 17. pp. 1-4

további 30%-kkal csökkentette a földgáz szállítását Belorusszia felé.⁸⁶ Június 24-re a két fél közötti viták megoldódtak, amikor is Belorusz kifizette az adósságát és így a Gazprom visszaállította a gáz ellátását.⁸⁷ A két fél közötti nézeteltérések kapcsán kijelenthetjük, hogy az orosz fél diktál, köszönhető ez annak, hogy a kiszolgáltatott állam, azaz Belorusszia folyamatos függésben él keleti szomszédjától. 2011-től kezdődően a Gazprom birtokolja a teljes Belorusz gáz infrastruktúrát, mivel 100%-os érdekeltsége van a Beltransgazban.⁸⁸ A hegemon vállalat előtt már csak a Beltopgaz marad, amely nem került még orosz kézre, de kérdés, hogy meddig sikerül magát az orosz nyomás mellett fenntartani?⁸⁹

Belorusszia számára, komoly változások nem jósolhatóak jelen pillanatban, mivel az ország továbbra is nyersanyagforrások hiányában szenved. Azonban az lehetséges, hogy a 2013 novemberében kezdődő ukrajnai eseményeket követően még nagyobb jelentősége lesz a Belorusz Köztársaságnak, mivel Oroszország bizalma Ukrajnával szemben a konfliktust követően még jobban meggyengül. A korábban már említett kapocs szerep mellett, Belorusszia Moszkva számára többek között azért is bír nagy jelentőséggel, mivel egyfajta ütközőzónaként lehet felhasználni Európával szemben. Így az Oroszországi Föderáció szemszögéből nem csak felvevőpiacként, illetve tranzitországgként, hanem geopolitikai szempontból is szignifikáns partnernek tekinthetjük Belorussziát.

⁸⁶YAFIMAVA Katja: The June 2010 Russian-Belarus Gas Transit Dispute: a surprise that was to be expected: Oxford Institute for Energy Studies; elérhető, <http://www.oxfordenergy.org/2010/07/the-june-2010-russian-belarusian-gas-transit-dispute-a-surprise-that-was-to-be-expected/>, letöltés ideje: 2014. 08. 11.

⁸⁷KLISŃSKY Kamil – KONONCZUK, Wojciech: Russia provokes a new gas conflict with Belarus; OSW, elérhető, <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2010-06-23/russia-provokes-a-new-gas-conflict-belarus>, letöltés ideje: 2014. 08. 11.

⁸⁸Gazprom: Beltransgaz to be renamed Gaprom Transgaz Belarus; elérhető, <http://www.gazprom.com/press/news/2013/april/article159735/>, letöltés ideje: 2014. 10. 30.

⁸⁹NEWBERRY Mark – GOLDBERG Silke: The European Energy Handbook 2014: A survey of the legal framework and current issues in the european energy sector, Hembert Smith Freehills, March 2014; elérhető, http://www.adeb.no/Global/publikasjoner/English%20publications/E%20European%20Energy%20Handbook%202014_DEH_TKG_KEN.pdf, letöltés ideje 2014. 10. 30. p. 469

4. Ukrajna

A Szovjetunió felbomlását követően a Kelet-Európai országok szuverén államokká váltak. Ennek részese volt a 603.550 km² területű Ukrajna is, amely jelenleg Európa második legnagyobb területű állama. Azonban a 2013. november 21-e óta zajló konfliktusnak köszönhetően, amikor is Viktor Janukovics korábbi elnök elutasította az Európai Unió Társulási Egyezményét az ország – legalább is jelenleg nagyon úgy tűnik - elvesztette a Krím-félszigetet. A 27000 km²-nyi terület Oroszország ellenőrzése alá került.⁹⁰ A nemzetközi közösség ugyanakkor nem hajlandó az újdonsült orosz terület gyarapodás elismerésére.⁹¹ Ukrajna 1917-1920. között egyszer már elnyerte függetlenségét, majd 1991. december 1-jén teljes szuverenitásra tett szert.⁹² Az ország földrajzi szempontból kiemelkedő helyzetben van, mivel határos Belorussziával, Magyarországgal, Moldovával, Lengyelországgal, Romániával, Szlovákiával és Oroszországgal is. A 44. 291. 413 fős népesség nagyrészt, 77%-ban ukrán nemzetiség alkotja. A fennmaradó lakosság zömét a 17,3%-os orosz, a 0,5%-os krími tatár, 0,3%, 0,3%-os magyar, lengyel és román kisebbségek teszik ki. Az országot számos más etnikum is lakja, például: bolgárok vagy moldávok. A hivatalos nyelv természetesen az ukrán, amely jelentős előnyt élvez, a népesség 67%-a beszéli. Ebből a szempontból meghatározó szerepet tölt be az orosz is, amely a lakosság 24%-ának anyanyelve. Az európai „trendeknek megfelelően” itt is egy előregedő társadalomról beszélhetünk, ennek minden hátrányával együtt.⁹³

4.1. Oroszország-Ukrajna kapcsolata

A Szovjetunió gazdaságának egyik, legfontosabb alkotó eleme Ukrajna volt. A korábbi tagállam jelentős mennyiségű mezőgazdasági termékeket állított elő kiváló természeti adottságainak köszönhetően, így a szovjet agrárium egynegyedét adván. Természetesen az ukrán gazdaságnak a függetlenségét követően is nagy szüksége van Oroszországra, mivel exportjának 25,6%-a kerül oda. Moszkva mellett jelentős partnere az országnak még Törökország a maga 5,4% és Egyiptom 4,2%-os részesedésével. Ukrajna legtekintélyesebb import partnere szintén a nagy keleti szomszéd, az ukrán behozatal 32,4%-a érkezik

⁹⁰VZ: Aláírták, a Krím-félsziget Oroszország része lett: MNO; elérhető, http://mno.hu/kulfold_archiv/alairtak-a-krim-felsziget-oroszorszag-resze-lett-1216486, letöltés ideje: 2014. 09. 23.

⁹¹Portfolio: ENSZ: Törvénytelen a Krím annektálása; elérhető, http://www.portfolio.hu/gazdasag/ensz_torvenytelen_krim_annektalasa.197110.html, letöltés ideje: 2014. 09. 23.

⁹²SZ. BÍRÓ Zoltán: Ukrajna és Oroszország; in História elérhető, <http://www.historia.hu/userfiles/files/2009-01/SzBiro2.pdf>, letöltés ideje: 2014. 09. 23.

⁹³Central Intelligence Agency: The World Factbook: Ukraine; elérhető, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>, letöltés ideje: 2014. 09. 23.

Oroszországból, további jelentős mennyiség érkezik: Kínából, Németországból, Belorussziából és Lengyelországból.⁹⁴

A következőkben az Ukrajna területén található energiahordozókról és ezen nyersanyagok lelőhelyeinek földrajzi elhelyezkedéséről írok. Terjedelmi okokból elsősorban az ország szénhidrogén tartalékaira koncentrálok.

4.2. Energiahordozók Ukrajnában

Becslések szerint Ukrajna nyersanyagtartalékai a következők: 9 milliárd tonna kőolaj, és 5,4 trillió köbméter földgáz. Ukrajna kőolaj felhasználása napi 318 800 hordóra tehető, amely azt jelenti, hogy a világ 39. legnagyobb fogyasztója. Termelése jóval kevesebb ennél, napi 80 400 hordónyi. A földgáz fogyasztása világviszonylatban jóval nagyobb, 2012-es adatok szerint 54,9 milliárd köbmétert használtak fel, ami a 12. legjelentősebb a világon.⁹⁵

4.3. Földgáz

Ukrajnában az első földgázmezők felfedezésének az ideje 1912-re tehető, de egészen az 1950-es évek közepéig nem indult meg jelentősebb kitermelés. A bányászat 1924-ben, a Dashava gázmezőn vette kezdetét és ezzel párhuzamosan a Dashava-Striy gázvezeték építése is megindult. A nagymennyiségű szénhidrogén termelés az 50-es évek végén és a 60-as évek elején indult el a Shebelinske gázmezőn, amely 650 milliárd köbméter nyersanyagot tartalmazott. Azonban az ország nem csak termelte, hanem exportálta is termékeit. 1945-ben vette kezdetét a Lengyelországba tartó kivitel. 1967-ben pedig a Csehszlovákia irányába való szállítás, majd ezt követően Ausztria is célországgá vált. 1975-ben a termelés 68,7 milliárd köbméter volt, azonban 1998-ig folyamatos visszaesés volt tapasztalható. Ekkor már csak 18-21 milliárd köbméter volt az éves termelés. Ez részben az 1973-tól kezdődő nyersanyagválságnak és a Szovjetunió szétesésének is volt köszönhető, de főleg a mezők kimerülése volt az oka. 2011-es adatok szerint az ország 20,1 milliárd köbméter földgázt bányászott, ennek a legnagyobb részét az állami kézben lévő Naftogaz⁹⁶ adta. 18,1 milliárd

⁹⁴Central Intelligence Agency: Ukraine; elérhető, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>, letöltés ideje: 2014. 09. 23.

⁹⁵U. S. Energy Information Administration: Ukraine; elérhető, <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=up>, letöltés ideje: 2014. 09. 23.

⁹⁶Ukrajnában a legjelentősebb gázipari vállalat, amely a leányvállalataival az ukrán termelés 90%-át adja. Leányvállalata az Ukrtransgaz, nem csak a földgáz tárolásáért, hanem a fő vezetékek megfelelő működéséért is felelős. International Energy Agency: Ukraine 2012: http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/Ukraine2012_free.pdf, letöltés ideje: 2014. 09. 23. p. 86

köbméterrel. A hazai termelés azonban a fogyasztás 33%-át fedezi. Mára már Ukrajna a legnagyobb földgázfogyasztó és egyben importáló országok egyikévé vált.

Kijev három jelentősebb szénhidrogén termelő területet birtokol, ezek a következők:⁹⁷

Az ország nyugati felén elhelyezkedő **Kárpátiai-régió**, a tartalékok 13%-át adja. 95 millió tonna kőolaj és 226 milliárd köbméter földgáz rejlik a terület mélyén, s a kitermelés 6%-a köthető ide.

A **Dnyipro-Donyeck régió**, az ország keleti felén található. A terület becslések szerint a tartalékok 80-90%-át rejt. 120 földgáz- illetve kőolajmező található itt. A legmeghatározóbb területről beszélhetünk, amely, - 1,47 trillió köbméter földgáz- és 177 millió tonna kőolaj tartalékkal rendelkezik.

A harmadik **Fekete tengeri- Azovi-tengeri területek**, amelyek a teljes szénhidrogén kitermelés 5%-át fedezik. Azonban itt a bányászat nem túl kedvező és kifizetődő, köszönhetően a fejletlen technikának és a tenger alatti kitermelésnek, amely megnehezíti a munkálatokat.

7. Ukrajna földgáz-és kőolaj tartalékai

(Forrás: *The Global Macro Digest*;
elérhető, <http://www.globalmacrodigest.com/2014/03/russias-attempted-crimea-annexation.html>; letöltés ideje: 2014. 10. 02.

Ukrajna számára az Oroszországi Föderációval való külpolitikai kapcsolata nagyban befolyásolja az ország energiaellátását. Az állam a teljes gázimportját az oroszországi Gazpromon keresztül bonyolítja le. Ukrajna ugyan a világ egyik legnagyobb földgázfogyasztója, azonban az elmúlt években folyamatos csökkenés volt tapasztalható a

⁹⁷International Energy Agency: Ukraine 2012, http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/Ukraine2012_free.pdf, letöltés ideje: 2014. 09. 23. pp. 82-86

felhasználásban. Az emelkedő árak, a csökkenő nehézipari kivitel, illetve a 2008-ban kezdődő gazdasági világválság, ennek a fő okai. Az ország 76,4 milliárd köbméter földgázt fogyasztott 2005-ben, ez az érték 2011-re 59,3 milliárd köbméterre csökkent. 2011-re természetesen a gáz importja is visszaesett 57,4 milliárd köbmétről, - 44,8 milliárd köbméterre. Becslések szerint a 2012-es fogyasztás 54,9 milliárd köbméter volt.⁹⁸

4.4. Kőolaj

A kitermelése a Kárpátiai-régióban – még az Osztrák-Magyar Monarchia idején - kezdődött meg 1909-ben, amikor 2 millió tonna volt a termelési átlag. Az 1940-es évek végén kezdődtek meg az intenzívebb munkálatok a Dnyipro-Don-Völgy vidékén, a Kárpátiai-régióban és a Krími-régióban is. A kőolaj kitermelés 1972-re érte el a tetőpontját, ekkor 14,4 millió tonna nyersanyagot bányásztak ki. Az export 1962-ben vette kezdetét Csehszlovákia irányába.⁹⁹ Az 1973-as kőolajválság időszakában az Ukrán területeken is növelték a kitermelést, hiszen egy hordónyi kőolaj ára 3,5 dollárról 10-12 dollárra emelkedett. Az export a szovjet gazdaságot is pozitívan érintette. 1986-1990 között - a mostani árfolyamon számítva - már 40 dollárba került egy hordónyi kőolaj ára. Az ukrán területeken azonban a kitermelés ekkor már a mezők kimerülése miatt csökkent, amit csak fokozott a Szovjetunió felbomlása.¹⁰⁰

Ukrajna ma már nettó kőolaj importáló ország. 2011-ben 14,4 millió tonnára volt szüksége az országnak. A kitermelés ugyan jelentős, de messze nem fedezi az igényeket. A kőolaj bányászatában ráadásul folyamatos csökkenés figyelhető meg. 2006-ban az ország még 4,4 millió tonnát termelt, 2011-re ez 3,3 millió tonnára apadt. Az állami kézben lévő Naftogaz 2011-ben olajtermékeinek 57%-át Oroszországból importálta.¹⁰¹

Oroszország számára, Belorusszia mellett Ukrajna is egy nagyon jelentős partner, mivel mind a két ország kiemelkedő szerepet tölt be Nyugat-Európa elérésében. Igazából az ország földrajzi helyzete az, ami meghatározó erővel bír. Zbigniew Brzezinski - volt amerikai nemzetbiztonsági főtanácsadó - Ukrajnát geopolitikai pillérként jellemzi. Ez azt jelenti, hogy

⁹⁸International Energy Agency: Ukraine 2012; elérhető, http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/Ukraine2012_free.pdf, letöltés ideje: 2014. 09. 23. pp. 82-86

⁹⁹International Energy Agency: Ukraine 2012; elérhető, http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/Ukraine2012_free.pdf, letöltés ideje: 2014. 09. 23. pp. 82-86

¹⁰⁰O'GRADY Bill: Confluence Investment Management: Weekly Geopolitical Report, 2014; elérhető, http://www.raymondjames.com/markpalios/pdfs/140609_weeklygeo.pdf, letöltés ideje: 2014. 10. 12. p. 4

¹⁰¹International Energy Agency: Ukraine 2012; elérhető, http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/Ukraine2012_free.pdf, letöltés ideje: 2014. 09. 23. pp. 131-135

nem hatalmából nevezhető fontos országnak, hanem stratégiai elhelyezkedése miatt. Ezért a következő pontban az ország földrajzi elhelyezkedésének köszönhető tranzit szerepét mutatom be.¹⁰² Természetesen ezek a prioritások nem csak Ukrajna, hanem az Európai Unió számára is nagy jelentőséggel bírnak, mivel az országon keresztül haladó vezetékek látják el az Unió tagállamait az orosz szénhidrogénekkal.

4.5. Tranzit ország szerepkör

A Szovjetunió felbomlása Ukrajna számára nem csak a függetlenséget jelentette, hanem – egyebek mellett - jelentős földgáz szállítási rendszer megőrzését is. A 38 600 kilométernyi vezetékhálózatról 22 200 kilométer a fő ellátási, a maradék 16 400 kilométer pedig a kiegészítő csővezetéseket jelenti. Ezen rendszer segítségével az ország éves szinten 142,5 milliárd köbméter gáz szállítására képes. Ukrajna ezek alapján a legfontosabb tranzit országnak nevezhető, amely összeköti Európát Oroszországgal. A Nemzetközi Energia Ügynökség szerint az Európai Unió országai, valamint Törökország, Norvégia és Svájc együttesen 18,7 billió köbláb földgázt fogyasztottak 2013-ban. Ennek a hatalmas mennyiségnek a jelentős részét Oroszországból importálták. Az Oroszországi Föderáció 5,7 billió köbláb földgázt exportált ezekbe az országokba és e mennyiség meghatározó része¹⁰³ természetesen Ukrajinán keresztül jutott el a felvásárlókhoz.¹⁰⁴

A tranzit mennyisége a gazdasági válságnak és az európai országok csökkenő igényeinek köszönhetően, komoly visszaesést mutatott. 2004-ben még 137,1 milliárd köbméter gázt kellett Európa irányába szállítani. A 2008-as gazdasági válság hatására, 2009-re 95,8 milliárdra esett vissza. 2011-re ez a mennyiség növekedett, ekkor az európai országoknak 104,9 milliárd köbméterre volt szükségük. Az ukrán tranzit fő felvevőpiaca 2010-ben Szlovákia (67,9 milliárd köbméter), Moldova (16,7 milliárd köbméter), és Magyarország (7,1 milliárd köbméter) voltak.¹⁰⁵

A téli hónapok során Ukrajna 12 milliárd köbméter gáz szállítására képes, nyáron ez az érték körülbelül 6 milliárd köbméterre tehető.

¹⁰²BRZEZINSKI Zbigniew: A nagy saktábla; Európa Könyvkiadó, Budapest 1999, pp. 57-58

¹⁰³A gáz 16%-a, azaz 3 trillió köbméter gáz

¹⁰⁴International Energy Agency: 16% of natural gas consumed in Europe flows through Ukraine; elérhető, <http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=15411>, letöltés ideje: 2014.10. 01.

¹⁰⁵International Energy Agency: Ukraine 2012 http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/Ukraine2012_free.pdf, letöltés ideje: 2014. 09. 23. p. 101-103

Ukrajnán keresztül két jelentős gázvezetékrendszer halad át, amelyek Nyugat Európa földgáz ellátásáért felelnek. Az egyik, talán a jelentősebbnek mondható a Testvériség („Bratstvo/Brotherhood”) gázvezeték, a másik pedig a Soyuz.

4.6. A „Testvériség” vezeték

A Bratstvo vezetékrendszer Oroszországból indulva, Ukrajnán keresztül jut el az Európai Unió területére. A Testvériség vezeték a leghosszabb vezetékrendszer, amely eléri Európát.¹⁰⁶ A 4451 km hosszú rendszer két ágra szakad, miután elhagyja Ukrajnát. Az egyik Szlovákián át Magyarországot, Ausztriát, Olaszországot és a Balkán államait látja el földgázzal. A másik ága Csehországot, Németországot, Svájcot és végül Franciaországot érinti.¹⁰⁷ Ezen a csatornán keresztül áramlik az orosz földgáz, amely az Európai Unió 20%-os fogyasztását fedezi. Oroszország Európába tartó gázexportjának 80%-át ezen a gázvezetéken keresztül bonyolítja le. A rendszer évente körülbelül 95 és 120 milliárd köbméter szénhidrogén szállítására alkalmas.¹⁰⁸

4.7. Soyuz

A Szovjetunió idején - 1975-78 között - építették meg ezt a vezetékrendszert.¹⁰⁹ A beruházás a Szovjetunió, Bulgária, Magyarország, Lengyelország, Csehszlovákia és a Német Demokratikus Köztársaság közös projektje volt. A vezeték 2675 kilométer hosszú, az ukrajnai szakasz pedig 1568,5 kilométer hosszú és 26-32 milliárd köbméter földgáz szállítására képes.¹¹⁰

¹⁰⁶International Energy Agency: 16% of natural gas consumed in Europe flows through Ukraine; elérhető, <http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=15411>, letöltés ideje: 2014. 10. 01

¹⁰⁷Világgazdaság Online: Felrobbant a testvériség gázvezeték Ukrajnában; elérhető, <http://www.vg.hu/vallalatok/energia/felrobbant-a-testveriseg-gazvezetek-ukrajnaban-foto-429497>, letöltés ideje: 2014. 10. 01.

¹⁰⁸European Union: Ukraine country file, 2010; elérhető, http://ec.europa.eu/energy/observatory/doc/country/2010_04_ukraine.pdf, letöltés ideje: 2014. 10. 1. pp. 2-11

¹⁰⁹A Barrel Full: Soyuz Pipeline; elérhető <http://abarrelfull.wikidot.com/soyuz-pipeline>, letöltés ideje: 2014. 09. 30.

¹¹⁰Naftogaz of Ukraine: „Naftogaz of Ukraine” and Ferrostaal (Germany) have signed the Memorandum of understanding on modernization of gas-pumping equipment for „Soyuz” gas pipeline. Elérhető, <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweben.nsf/0/1D0B7A87954D7717C2257A9C00484B48>, letöltés ideje: 2014. 09. 30.

8. Testvériség és a Soyuz gázvezetékek

(Forrás: *World Review*; elérhető, <http://www.worldreview.info/content/how-shale-gas-could-free-ukraine-russia-s-energy-hold>; letöltés ideje: 2014. 10. 03.)

Természetesen a gázvezetékek mellett nem elhanyagolható a Belorusz Köztársaság területéről érkező Barátság „Dhruzba” kőolajvezeték szerepe sem, amelynek egyik ága szintén Ukrajnán keresztül jut el Európába. Mozyr (Belorusszia) városából Uhzgorod irányába egy csaknem 900 kilométeres szakaszon. Ez a rész az Ukrtransnafta a Naftogaz alvállalatának a birtokában van.¹¹¹ A tranzit országon áthaladó kőolaj mennyisége 2000-ben 56,4 millió tonna volt, 2005-re ez 31,4 millió tonnára redukálódott. 2011-re még tovább csökkent a mennyiség és már csak 17,7 millió tonna kőolaj jutott el Európába Ukrajnán keresztül.

Az kőolaj árak emelkedésével az import csökken, másrészt Oroszország próbálja Ukrajnát megkerülve eljuttatni nyersanyagait az európai piacra. A legjobb példák erre: a Kék Áramlat (Blue Stream)¹¹² illetve a Déli Áramlat (South Stream)¹¹³ gázvezetékek, amelyek Európa biztonságos gáz ellátása miatt kapnak nagy jelentőséget.

¹¹¹Russia – Former Soviet Union Pipelines Map; elérhető, http://www.theodora.com/pipelines/russia_former_soviet_union_pipelines.html, letöltés ideje: 2014. 10. 01.

¹¹²A Kék Áramlat 1213 kilométer hosszú vezetékrendszer, amelyből 396 kilométer Fekete-tengeren halad keresztül. A vezetékrendszer Oroszország és Törökország közötti kereskedelem ellátásért felelős. 2014-ben 16 milliárd köbméter földgáz szállítására volt képes, azonban a Gazprom 19 milliárd köbméterre akarja növelni a kapacitást. A teljes törökországi gázszállítást, pedig 26,6 milliárd köbméterről 30 milliárdra szeretné fokozni. Gazprom: Blue Stream; elérhető: <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/blue-stream/>, letöltés ideje: 2014. 10. 03.

A következő pontban azokat a gázkonfliktusokat fogom vizsgálni, amelyek a két ország külkapcsolatát meghatározzák, és arra kényszerítették Moszkvát, hogy Ukrajnát kikerülve juttassa el szénhidrogénjeit az európai országok számára. Kitérek a 2013 novembere tartó ukrajnai válságra is, amely szintén meghatározó az orosz-ukrán-európai gázkapcsolatok szempontjából.

4.8. Oroszország-Ukrajna gázkonfliktusai

Mint, ahogy azt Belorussziánál is megfigyelhettük, Ukrajna Oroszországgal való külkapcsolatai sem minden esetben súrlódásmentesek. Számos olyan példáról és konfliktusról beszélhetünk, amelynek végkimenetele Ukrajna nyersanyagellátását befolyásolta.

Az orosz-ukrán „gáz” kapcsolatok az 1950-es években kezdődtek el. A hidegháború idején a Szovjetunió egyik legmeghatározóbb termelési területe Ukrajna volt. A volt szovjet tagköztársaság a legfontosabb kiszolgálója volt a birodalomnak, körülbelül a termelés felét adva. Az 1960-as években tetőzött az ukrán földgázbányászat, majd az 1970-es évektől kezdődően folyamatos csökkenés volt megfigyelhető. A korábban 68.7 milliárd köbmétert is elérő termelés, az 1990-es évekre már csak 16-18 milliárdos mennyiséget mutatott. A függetlenné váló Ukrajna így rá volt szorulva az importra.

A korábbi felvevőpiacból – Oroszországból - ezt követően a legnagyobb importőr lett. 1985-ben még csak 56%-os volt ez az adat, ám 1992-re, már 81%-ra kúszott fel. 1991-1994 között Ukrajna 4-4.5 milliárd dolláros adósságot halmozott fel. A gazdasági válságnak köszönhetően a gázfogyasztás 1990 és 1996 között 29%-al esett vissza, 119 milliárd köbméterről 85 milliárd köbméterre. Az oroszok ezt követően felfüggesztették az ellátást mivel Ukrajna tovább növelte adósságát, amely meg nem engedett, illegális „megcsapolásokhoz” vezetett, azaz az ukránok kivették szükségleteiket a más országoknak történő szállításból. Annak érdekében, hogy az adósságokat eltöröljék, az oroszok az ukrán Fekete-tengeri flotta feletti irányítást kérték cserébe, Leonyid Kravcsuk akkori ukrán elnök pedig 1994-ben elfogadta az ajánlatot.¹¹⁴

¹¹³A Déli-áramlat építése 2012 decemberében vette kezdetét, az első szakasz üzembe helyezése 2015 végén várható. A tervek szerint a vezetékrendszer 63 milliárd köbméter földgáz szállítására lesz képes. Oroszország szempontjából az a legfontosabb, hogy Ukrajnát megkerülve képes lesz elérni Közép- és Dél Európa térségét. A teljes vezeték hossza 2446 kilométer, a Fekete-tenger alatt futó szakasz hossza pedig 930 kilométer. A munkálatokat 2019. szeptember végéig akarja befejezni. Gazprom: South Stream; elérhető: <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/south-stream/>, letöltés ideje: 2014. 10. 03.

¹¹⁴RÁCZ András: A Fekete-tengeri flottáról szóló megállapodás margójára; in Nemzet és Biztonság; elérhető, http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/racz_andrasa_fekete_tengeri_flottarol_szolo_orosz_ukran_megallapodas_margojara.pdf, letöltés ideje: 2014. 05. 10. pp. 59-65

A 2005-ben lejátszódó a politikai eseményeket¹¹⁵ követően, drámai változások történtek az ukrán-orosz gáz kapcsolatok tekintetében. Az orosz állami kézben lévő Gazprom és Ukrajna nem tudtak megegyezni a gáz árában, amit Moszkva a politikai „engedetlenség” megtorlásaként alaposan fel akart srófolni, ennek következtében az orosz fél 2006. január elsején elzárta a csapokat. A viták csak néhány napig tartottak, mivel a felek (Gazprom-Naftogaz) 2006. január 4-én bejelentették megegyezésüket. Ekkor nagyjából 95 dolláros árat kellett fizetnie Ukrajnának ezer köbméter gázért.¹¹⁶

Az állandó ukrán politikai változásoknak köszönhetően az orosz féllel, sokkal barátságosabb viszonyt ápoló személy Viktor Janukovics 2006-ban miniszterelnökként tért vissza a politikai körforgásba. Az orosz féllel így könnyen meg tudtak egyezni a 2007. évi gáz árakról, így ezer köbméterért 130 dollár körüli összeget kellett fizetni. Majd a 2008-ban mielőtt Julija Timosenko¹¹⁷ vette volna át a miniszterelnöki hivatalt 179,5 dollárra emelték az energiahordozó árát. Ezt követően a három fél tárgyalásáról szóltak a hírek, azonban a Timosenko-Jusczenko-Gazprom „háromszög” nem tudott megegyezni a 2009-es gázárakról, valamint ukrán részről az év végi elszámolásról sem tudtak adatokkal szolgálni Moszkvának. A kiújult nézeteltérés miatt a gázszállítások csökkentése vette kezdetét, 2009. január 6-ára olyan szinten lecsökkent az export, hogy a nyugat európai államok ellátása lényegében leállt.¹¹⁸ Január 7-e délutánjára a helyzet még radikálisabbá vált, a korábbi esztendő alapján számítani lehetett arra, hogy a Gazprom teljes egészében leállítja az exportot. Végül Julia Timosenkoval megkötött megegyezést követően a 2008-as viszonyok alapján határozták meg a földgáz vételárát.¹¹⁹

A következő gázvita a 2013-2014-es tüntetések és a belpolitikai válság következményeképpen alakult ki a két ország között. A 2013. november 21-én Viktor

¹¹⁵A 2004-es ukrán választások során a szavazatok 49,42%-át szerezte meg az oroszok által támogatott Viktor Janukovics, míg ellenfele Viktor Jusczenko 46,7%-ot ért el. Ezt követően Jusczenko és pártja a szavazatok újraszámolását követelte. Az események azonban tovább eszkalálódtak tömegsztrájkok alakultak ki. November 29-én új választásokat írtak ki, mivel nem fogadták el továbbra sem Janukovics kinevezését. 2004. december 26-án pedig egy harmadik választást is meghirdettek, amelyben már Viktor Jusczenko győzedelmeskedett, aki 2005. január 10-én hivatalosan is Ukrajna elnökévé neveztek. Ez volt az úgynevezett „Narancsos forradalom”.

¹¹⁶STERN Jonathan: The Russian-Ukrainian gas crisis of January 2006, Oxford Institute for Energy Studies, 2006; elérhető, <http://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2011/01/Jan2006-RussiaUkraineGasCrisis-JonathanStern.pdf>, letöltés ideje: 2014. 05. 12. pp. 8-17

¹¹⁷A 2007. december 18-ai választások alkalmával választották meg Julija Timosenkót- miniszterelnök asszonynak, mégpedig a Julija Timosenko Blokk (BYuT) és a Mi Ukrainánk (NU-NS) koalíció alapján. Korábban a 2004. novemberében lejátszódó „Narancsos forradalom”-ként elhíresült események egyik főszereplője volt.

¹¹⁸PIRANI Simon: Ukraine's gas sector, Oxford Institute for Energy Studies, 2007; elérhető, <http://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2010/11/NG21-UkrainesGasSector-SimonPirani-2007.pdf>; letöltés ideje: 2014. 05. 12. pp.17-28

¹¹⁹Russian Analytical Digest: The Russian-Ukrainian gas conflict, Bremen, Zurich, 2009; elérhető, <http://www.css.ethz.ch/publications/pdfs/RAD-53.pdf>; letöltés ideje: 2014. 05. 12. pp. 2-5

Janukovics által elutasított társulási egyezmény, majd az erre válaszként kirobbanó tömegtüntetések, amelyeket a Berkut a különleges belügyi egység 2013. november 30-án fegyveresen próbált „kezelni” még jobban megnehezítették Ukrajna helyzetét a tárgyaló asztalnál.¹²⁰ 2014. március 1-ei hírek alapján, Oroszország ismételten felszólította Ukrajnát adósságai törlesztésére. Az értesülések szerint az országnak további 1,55 milliárd dolláros összeget kellett volna kifizetnie, de Kijev továbbra is csak halmozza adósságait.¹²¹

Ukrajna még úgyis is nehéz helyzetben van, hogy jelentős kedvezményekkel jut az importált nyersanyaghoz: ezer köbméterenként 268,5 dollárra csökkentették, mint a tranzit országnak, a 400 dolláros összeget. Az Oroszországi Föderáció ismételten felhívta Ukrajna figyelmét hitelei törlesztésére és mind korábban már láthattunk az oroszoktól nem áll távol a szankciók alkalmazása sem.¹²² Moszkva 2014. június 16-án újfent elzárta a gázcsapokat az ukrán viszonylatban, mivel Kijev továbbra sem fizette ki adósságát, ami körülbelül 1,951 milliárd dollárnak megfelelő összeget jelentett. Azóta az ország körülbelül ezermilliárd forintnak megfelelő összeget, azaz 4,5 milliárd dolláros adósságot halmozott fel, és ennek következményeképpen a Gazprom átállt egy bizonyos előre fizetéses rendszerre, amely azt jelenti, hogy az ukrán fél csak az előre kifizetett mennyiségű gázt kapja meg.¹²³ A moszkvabarát szeparatisták és az ukrán kormány között hosszan elhúzódó fegyveres konfliktus természetesen a szénhidrogén kapcsolatokra is hatással van. A két partner közötti együttműködés a gázkapcsolatok során is egyre feszültebb. Kijev mostanra 5 milliárd dolláros adósságot görget maga előtt, amelyből 3 milliárdot kellene egyből visszafizetnie Oroszországnak. Amint a kifizetés megtörténik az orosz fél 5 milliárd köbméter gázt küld Ukrajnának.¹²⁴ A tervzet szerint 1000 köbméter gáz 385 dollárba kerülne Kijevnek, ami azt jelenti, hogy Oroszország a világpiaci árhoz képest 100 dollár kedvezményt adna.¹²⁵

¹²⁰TÁLAS Péter: A jelenlegi ukrán válságról 2.0, NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, 2014/8; elérhető, http://nit.uni-nke.hu/downloads/Elemzesek/2014/SVKK_Elemzesek_2014_8.pdf, letöltés ideje: 2014. 02. 27.

¹²¹Világgazdaság Online: A Gazprom benyújtotta az 1.55 milliárd dolláros számlát Ukrajnának; elérhető, <http://www.vg.hu/vallalatok/energia/a-gazprom-benyujtotta-az-155-milliard-dollaros-szamlat-ukrainanak-422638>, letöltés ideje: 2014. 06. 20.

¹²²Világgazdaság Online: Gázügyek: Oroszország visszavág Ukrajnának; elérhető, <http://www.vg.hu/vallalatok/energia/gazugyek-oroszorszag-visszavag-ukrainanak-413621>; letöltés ideje: 2014. 06. 20.

¹²³Figyelő Online: Elzárták az oroszok a gázt – Meddig elég a hazai tartalék; elérhető, <http://figyelo.hu/cikkek/405414-gazarvita---magyarorszagon-nem-lesz-gazellatasi-problema---osszefoglalo>; letöltés ideje: 2014. 07. 06.

¹²⁴Ria Novosti: Putin, Merkel Support Rapid Resolution of Ukraine's Gas Crisis; elérhető, <http://en.ria.ru/politics/20141002/193537396/Putin-Merkel-Support-Rapid-Resolution-of-Ukraines-Gas-Crisis.html>, letöltés ideje: 2014. 10. 02.

¹²⁵Ria Novosti: Russia Ready To Implement „Winter Gas Plan” Waiting for Kiev's Response: Energy Minister; elérhető, <http://en.ria.ru/world/20140930/193459369/Russia-Ready-to-Implement-Winter-Gas-Plan-Waiting-for-Kievs.html>, letöltés ideje: 2014. 10. 02.

Az elhúzódó tárgyalások újabb vita forrásai lehetnek, így egy ismételt gáz-konfliktus kialakulásáról beszélhetünk. 2014 szeptemberétől kezdődően jól megfigyelhető, hogy a kelet-európai országok a korábbiakhoz képest számottevően kevesebb földgázt kapnak Oroszországtól. Lengyelország, Szlovákia, Románia, Ausztria és Magyarország egyaránt jelezték, hogy a megfelelő mennyiséghez képest kevesebb energiahordozót kaptak. A lengyel állam 2014. szeptember 8-án 20%-al, majd 10-én 45%-al kevesebb nyersanyagban részesült. Szlovákiába 2014. szeptember 15-ig 10%-al, 16-án pedig 25%-al maradt el a beérkező földgáz mennyisége a szükségeshez képest. Ausztriába 15%-al, Romániában 5%-al, kevesebb gáz jutott el.¹²⁶ Magyarországra azonban, miután szeptember 25-én Orbán Viktor miniszterelnök szolidaritását fejezte ki Ukrajna iránt, - azonban kijelentette -, hogy nem hajlandó saját energia biztonságát feladni a keleti szomszédja érdekében, egyharmaddal több földgáz érkezett.¹²⁷

¹²⁶ŁOSKOT-Strachota, Agatha: Central European problems with Russian gas supplies; OSW; elérhető, <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2014-09-17/central-european-problems-russian-gas-supplies>, letöltés ideje: 2014. 09. 19.

¹²⁷GROSZOVSKI, Jakub – SADECKI, Andrzej: Slovakia and Hungary on gas supplies to Ukraine; OSW; elérhető, <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2014-10-08/slovakia-and-hungary-gas-supplies-to-ukraine>, letöltés ideje: 2014. 09. 19.

Konklúzió

Történelme folyamán Oroszország többször is megpróbált globális hatalomként fellépni és ennek érdekében mindent el is követett. Elsősorban ez a hatalmi vágy vezette a Szovjetuniót a második világháborút követően a hidegháború időszakához. Az 1945-től kezdődő időszak az Amerikai Egyesült Államok és a „Vörös Birodalom” szembennállását jelentette. A fegyverkezési versenynek és a szovjet ambícióknak köszönhetően a gazdaság meggyengült és 1991-ben a Szovjetunió teljesen összeomlott. Ettől az időszaktól kezdődően már csak unipoláris világról beszélhetünk. Azonban ez az egyeduralmi korszak nem tartott sokáig, köszönhetően egyes, harmadik világbeli hatalmak felemelkedésének, amelyek az Amerikai Egyesült Államok vezető szerepét csökkentették. A kialakulni látszó multipoláris világban egy új Oroszországról beszélhetünk, amely a gazdasági nehézségeket követően 1999-től kezdett el megerősödni, köszönhetően a szénhidrogén tartalékainak. Az ország mára már a harmadik legnagyobb kőolaj és a második földgáz termelővé vált. Az utóbbinál említésre méltó az is, hogy a világ legnagyobb földgáztartalékai Oroszország területén találhatóak. Az ország kezdetben a szovjet szatellit államokba szállította nyersanyagát, majd az 1970-80-as évektől kezdődően Nyugat-Európába is megkezdődött az export. Az Oroszország és Európa közötti kapcsolatban kiemelkedő szerepet játszik Belorusszia és Ukrajna, mivel a két ország biztosítja az összeköttetést a két régió között. A függés azonban nem egyoldalú, mind Kijev, mind Minszk komoly felhasználója az orosz nyersanyagoknak és ezért számukra is fontos a Moszkvával való megfelelő kapcsolatok kialakítása, fenntartása. Írásomban bemutattam, hogy az Oroszországi Föderáció, Ukrajna és Belorusszia között gyakoriak a konfliktusok, amelyek nem ritkán a földgáz illetve a kőolajcsapok elzárásával végződnek. Az oroszok által alkalmazott módszerek nem csak Minszk és Kijev számára, hanem az Európai Unió szempontjából is meghatározó kérdések. Amint Oroszország és az ütköző zóna államai közötti párbeszéd nem megfelelő, azaz feszültség alakul ki, akkor az Európai Unió tagállamai számára is megnő az ellátási kockázat. Ez jól megfigyelhető a 2013 novembere óta tartó ukrán válság kapcsán is, amikor Moszkva és Kijev között súlyos érdekellentétek alakultak ki. Az oroszok által támogatott szeparatisták és a kormányerők folyamatos összecsapásai mellett az is borzolja a kedélyeket, hogy Ukrajna folyamatosan halmozza az adósságát – s nem is nagyon szándékozik kifizetni azt -, ami Oroszországot arra készítette, hogy egy előre fizetési rendszert alkalmazzon a nyugati szomszédjával szemben. Az energetikai elszámolási konfliktus megoldására különböző javaslatok születtek, amelyeket hosszas tárgyalásokat követően 2014. november 1-én sikerült a feleknek elfogadnia. A tranzit

állam továbbra is 100 dolláros kedvezménnyel fog hozzájutni a gáz 1000 köbméteréhez, azonban 5 milliárd dolláros hiteléből 3,1 milliárd dollárt 2014-es év végéig vissza kell fizetnie orosz partnerének. Hogy miből és hogyan lesz képes erre, azt senki sem tudja. Nem kizárt, hogy a Nyugatnak kell a zsebébe nyúlnia, hogy biztosítsa a szénhidrogének zavartalan áramlását az előttünk álló téli szezonban.

Az európai országok szempontjából elgondolkodtató kérdés, hogy továbbra is megbíznak e ezekben a tranzitállamokban. Az ukrajnai konfliktus során megfigyelhető volt, hogy Oroszország csökkentette a gáz szállítását és olyan országok, mint Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Németország és természetesen Magyarország is kevesebb nyersanyagban részesültek. Az Oroszországi Föderáció bizalmát veszítette Ukrajnával és Fehéroroszországgal szemben és ezért alternatív megoldások kialakítására törekszik. Meg kell említeni az Északi-áramlat gázvezetékét, amely Belorusszia szerepét csökkenti, Ukrajna befolyását pedig a Kék-áramlat, valamint a Déli-áramlat segítségével próbálja leredukálni. Az Európai Unió szempontjából az utóbbi szerepe meghatározóbb, mivel közvetlen kapcsolatot biztosít Oroszország és az Európai Unió keleti államai között. A közeljövőben megvalósuló beruházás javítaná az energetikai kapcsolatokat, amelyek sokkal stabilabbá és megbízhatóbbá válhatnak. Kérdéses, azonban, hogy a tervek megvalósulását követően milyen lesz Kijev és Minszk hozzáállása, ha Moszkva ezek után már nem tranzit országgént számít rájuk, hanem egyfajta ütközőzónaként. Európa szempontjából is fontossá válik a szorosabb és biztonságosabb kapcsolatok kialakítása Oroszországgal, mivel a két entitás jelenleg kölcsönös függőségben él egymással. Azonban van egy harmadik szereplő is aki befolyásolhatja ezen kapcsolatokat, a feltörekvő Kína, amely – nem mellesleg – nem rendelkezik jelentős kőolaj- és földgáz tartalékokkal. Az első lépések már megtörténtek a Moszkva és Peking energetikai kapcsolatainak elmélyítésére, az ESPO gázvezeték megépülésével. Hogyha a két nagyhatalom közötti integráció tovább fokozódik, akkor az veszélyeztetheti az Európai Unió és Oroszország között kialakult együttműködést is. A legnagyobb kérdés persze az, hogy hogyan alakul az ukrán válság, s ennek kapcsán vajon növekszik, esetleg csökken-e a kölcsönös bizalmatlanság Moszkva, illetve az Euroatlanti térség között.

Irodalomjegyzék

Könyvek

1. BRZEZINSKI Zbigniew: A nagy sakktábla; Európa Könyvkiadó, Budapest 1999
2. BRZEZINSKI Zbigniew Stratégiai Vízión, Antall József Tudásközpont, Budapest 2013
3. GAZDAG Ferenc, SISELINA Ljubova; Oroszország és Európa, Zrínyi Kiadó, Budapest 2004
4. SZILÁGYI István: Geopolitika; Publikon Kiadó, Pécs 2013

Internetes Források

1. A Barrel Full: Druzhba Pipeline; elérhető, <http://abarrelfull.wikidot.com/druzhba-pipeline>, letöltés ideje: 2014. 08. 09.
2. A Barrel Full: Soyuz Pipeline; elérhető <http://abarrelfull.wikidot.com/soyuz-pipeline>, letöltés ideje: 2014. 09. 30.
3. ASTAKHOV Dmitry: Russian Prime Minister Signs \$100 Discount on Russian Gas Supplies to Ukraine: Decree; RIA NOVOSTI; elérhető, <http://en.ria.ru/business/20141101/194962393/Russian-Prime-Minister-Signs-100-Discount-on-Russian-Gas.html>, letöltés ideje: 2014.11. 03.
4. BP: Statistical Review of World Energy June, 2014; elérhető, <http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/Energy-economics/statistical-review-2014/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf>, letöltés ideje: 2014. 09. 08.
5. BOULTON Ralph, Reuters: THEWORLD POST: A Partnership Of The Huffington Post And Berggruen Institute On Governance: Alexander Lukashenko, Belarus President, Boasts is Reputation As Europe's Last Dictator; elérhető, http://www.huffingtonpost.com/2012/11/27/alexander-lukashenko_n_2196495.html, letöltés ideje 2014. 08. 03.
6. Central Intelligence Agency: The World Factbook: Belarus; elérhető, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bo.html>, letöltés ideje 2014. 09. 12.
7. Central Intelligence Agency: The World Factbook: Russia; elérhető, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>, letöltés ideje: 2014. 09. 07.
8. Central Intelligence Agency: The World Factbook: Ukraine; elérhető, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>, letöltés ideje: 2014. 09. 23
9. CRONE, Gerald Roe: Si Halford John Mackinder; in.: Encyclopaedia Britannica; elérhető, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/354948/Sir-Halford-John-Mackinder>, letöltés ideje: 2014.09.22
10. DEÁK András György: Orosz-ukrán gázháború újra: MKI-tanulmányok: Magyar Külügyi Intézet, T-2009/3; elérhető, http://kki.gov.hu/download/9/e9/b0000/Tanulmanyok_2009_03_%5B%C3%BAj_publik%C3%A1ci%C3%B3_%5D.pdf, letöltés ideje: 2014. 11. 02.
11. Energy Community: An effective and strong Energy Community is essential for addressing Europe's Energy Challenges, 20. Mar. 2014; elérhető, http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/NEWS/News_Details?p_new_id=8921, letöltés ideje: 2014. 10. 29.
12. European Union: Ukraine country file, 2010; elérhető, http://ec.europa.eu/energy/observatory/doc/country/2010_04_ukraine.pdf, letöltés ideje: 2014. 10. 1.

13. FRIEDMAN George: The Geopolitics of Russia: Permanent Struggle, Stratfor; elérhető, http://www.colorado.edu/geography/class_homepages/geog_4892_sum10/Geopoliticsofrussia_stratfor.pdf, letöltve: 2013. 12. 04.
14. Gazprom: Blue Stream; elérhető: <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/blue-stream/>, letöltés ideje: 2014. 10. 03.
15. Gazprom: Export Yamal - Europe; elérhető, <http://www.gazpromexport.ru/en/projects/4/>, letöltés ideje: 2014. 08. 09.
16. Gazprom: South Stream; elérhető: <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/south-stream/>, letöltés ideje: 2014. 10. 03.
17. Gazprom: Yamal – Europe-2; elérhető, <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/yamal-evropa-2/>, letöltés ideje: 2014. 08.09.
18. Geopolitika: Magyar Virtuális Enciklopédia, összeállította: Kovács Zoltán, elérhető, <http://www.enc.hu/1enciklopedia/fogalmi/humanfoldr/geopolitika.htm>, letöltés ideje: 2013.12. 04.
19. GOODRICH Lauren- LANTHEMANN Marc: The Past, Present and Future of Russian energy strategy: Stratfor, elérhető, <http://www.stratfor.com/weekly/past-present-and-future-russian-energy-strategy>, letöltés ideje: 2013. 12. 07.
20. GRACE John D.- HART George F: Giant Gas Fields of Northern West Siberia: AAPG Datapages; elérhető, <http://archives.datapages.com/data/bulletns/198687/data/pg/0070/0007/0800/0830.htm?doi=10.1306%2F94886358-1704-11D7-8645000102C1865D>, letöltés ideje: 2014. 09. 07.
21. GROMADZKY Grzegorz – KONONCZUK Wojciech: Energy Game: Ukraine, Moldova and Belarus Between the EU and Russia: Stefan Batory Foundation Warsaw, 2007; elérhető, http://www.batory.org.pl/doc/energy_game.pdf, letöltés ideje: 2014. 07. 23.
22. GROSZOVSZKI, Jakub – SADECKI, Andrzej: Slovakia and Hungary on gas supplies to Ukraine; OSW; elérhető, <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2014-10-08/slovakia-and-hungary-gas-supplies-to-ukraine>, letöltés ideje: 2014. 09. 19.
23. HILL Fiona-: Fueling the Future: The Prospects for Russian Oil and Gas; elérhető, <http://www.brookings.edu/research/articles/2002/09/fall-globalenvironment-hill>, letöltés ideje 2014. 09. 10.
24. Hydrocarbons-technology.com: Nord Stream Gas Pipeline (NSGP) Russia-Germany; elérhető, <http://www.hydrocarbons-technology.com/projects/negp/>, letöltés ideje: 2014. 10. 13.
25. International Energy Agency: 16% of natural gas consumed in Europe flows through Ukraine; elérhető, <http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=15411>, letöltés ideje: 2014. 10. 01.
26. International Energy Agency: Ukraine 2012; elérhető, http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/Ukraine2012_free.pdf, letöltés ideje: 2014. 09. 23.
27. JACOBS Margot: Oil and Gas Sector Technology and Reform in the CIS: Russia is caught between domestic demand for cheap energy and the potential for lucrative hard currency exports; elérhető, www.eurasiacenter.org/archive/1990.../8%20Jacobs.doc, letöltés ideje 2014. 09. 10.
28. KŁISŃSKY Kamil – KONONCZUK, Wojciech: Russia provokes a new gas conflict with Belarus; OSW, elérhető, <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2010-06-23/russia-provokes-a-new-gas-conflict-belarus>, letöltés ideje: 2014. 08. 11.

29. LIUHTO Kari: Energy in Russia's foreign policy: Electronic Publication of Pan-European Institute, 2010; elérhető, http://www.utu.fi/fi/yksikot/tse/yksikot/PEI/raportit-jatietopaketti/Documents/Liuhto_final_netti.pdf, letöltés ideje: 2014. 08. 21.
30. ŁOSKOT-Strachota, Agatha: Central European problems with Russian gas supplies; OSW; elérhető, <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2014-09-17/central-european-problems-russian-gas-supplies>, letöltés ideje: 2014. 09. 19.
31. MENKISZAK Marek: Greater Europe Putin's vision of the European (Dez)Integration; elérhető, <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-studies/2013-10-14/greater-europe-putins-vision-european-dis-integration>, letöltés ideje: 2013. 12. 07.
32. Mining-technologie.com: Radioactive riches the five countries with the biggest uranium reserves: elérhető, <http://www.mining-technology.com/features/feature-radioactive-riches-the-five-biggest-uranium-rich-countries-4274059/>, letöltés ideje: 2014. 10. 12.
33. Naftogaz of Ukraine: "Naftogaz of Ukraine" and Ferrostaal (Germany) have signed the Memorandum of understanding on modernization of gas-pumping equipment for "Soyuz" gas pipeline. Elérhető, <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweben.nsf/0/1D0B7A87954D7717C2257A9C00484B48>, letöltés ideje: 2014. 09. 30.
34. National Gas Europe: Poland: Government Plays Down Gazprom – EuRoPol Memo; elérhető, <http://www.naturalgaseurope.com/gazprom-europol-yamal-pipeline-two>, letöltés ideje: 2014. 08. 10.
35. NEWBERY Mark –GOLDBERG Silke: The European Energy Handbook 2014: A survey of the legal framework and current issues in the european energy sector, Hembert Smith Freehills, March 2014; elérhető, http://www.adeb.no/Global/publikasjoner/English%20publications/E%20European%20Energy%20Handbook%202014_DEH_TKG_KEN.pdf, letöltés ideje 2014. 10. 30.
36. O'GRADY Bill: Confluence Investment Management: Weekly Geopolitical Report, 2014; elérhető, http://www.raymondjames.com/markpalios/pdfs/140609_weeklygeo.pdf, letöltés ideje: 2014. 10. 12.
37. SZ. BÍRÓ Zoltán: Ukrajna és Oroszország; in História elérhető, <http://www.historia.hu/userfiles/files/2009-01/SzBiro2.pdf>, letöltés ideje: 2014. 09. 23.
38. PÁRI Mirella – SZEGŐ András: Dr. Radó Sándor geográfus, hírszerző: Fedőneve Dóra: Magyar Zsidó Kulturális Egyesület: elérhető, <http://www.mazsike.hu/dr+rado+sandor+geografus+hirszerzo.html>, letöltés ideje: 2014. 09. 22.
39. PIRANI Simon: Ukraine's gas sector, Oxford Institute for Energy Studies, 2007; elérhető, <http://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2010/11/NG21-UkrainesGasSector-SimonPirani-2007.pdf>; letöltés ideje: 2014. 05. 12.
40. PLOTNIKA, Branisla A: Miért szorul ki a használatból a fehérorosz nyelv?: fordította Zoltán András, in: Kisebbségkutatás; elérhető, http://www.hhrf.org/kisebbssegkutas/kk_2001_01/cikk.php?id=420, letöltés ideje: 2014. 08. 03.
41. Portfolio: ENSZ: Törvénytelen a Krim annektálása; elérhető, http://www.portfolio.hu/gazdasag/ensz_torvenytelen_krim_annektalasa.197110.html, letöltés ideje: 2014. 09. 23.
42. RÁCZ András: A csőbe zárt szellem- az orosz belorusz gázkonfliktus újabb fordulója; ZMNE Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet Elemzések 2010/09; elérhető, http://portal.zmne.hu/download/svki/Elemzesek/2010/SVKI_Elemzesek_2010_9.pdf, letöltés ideje: 2014. 08. 17.
43. RÁCZ András: A Fekete-tengeri flottáról szóló megállapodás margójára; in Nemzet és Biztonság; elérhető, http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/racz_andras-a_fekete_tengeri_flottarol_szolo_orosz_ukran_megallapodas_margojara.pdf, letöltés ideje: 2014. 05. 10.

44. Reuters: Russia's Druhba pipeline; elérhető, <http://uk.reuters.com/article/2007/01/08/uk-belarus-russia-druzhba-idUKL0881252620070108>, letöltés ideje 2014. 08. 09.
45. Ria Novosti: Russia Ready To Implement „Winter Gas Plan” Waiting for Kiev's Response: Energy Minister; elérhető, <http://en.ria.ru/world/20140930/193459369/Russia-Ready-to-Implement-Winter-Gas-Plan-Waiting-for-Kievs.html>, letöltés ideje: 2014. 10. 02.
46. Ria Novosti: Putin, Merkel Support Rapid Resolution of Ukraine's Gas Crisis; elérhető, <http://en.ria.ru/politics/20141002/193537396/Putin-Merkel-Support-Rapid-Resolution-of-Ukraines-Gas-Crisis.html>, letöltés ideje: 2014. 10. 02.
47. Roadmap EU-Russia Energy Cooperation until 2050: elérhető, http://ec.europa.eu/energy/international/russia/doc/2013_03_eu_russia_roadmap_2050_signed.pdf, letöltés ideje: 2013. december 07.
48. Russian Analytical Digest: The Russian-Ukrainian gas conflict, Bremen, Zurich, 2009; elérhető, <http://www.css.ethz.ch/publications/pdfs/RAD-53.pdf>; letöltés ideje: 2014. 05. 12.
49. Russia – Former Soviet Union Pipelines Map; elérhető, http://www.theodora.com/pipelines/russia_former_soviet_union_pipelines.html, letöltés ideje: 2014. 10. 01.
50. STERN Jonathan: Natural Gas in Europe – The Importance of Russia; elérhető, http://www.centrex.at/en/files/study_stern_e.pdf, letöltés ideje: 2014. 09. 07.
51. STERN Jonathan: The Russian-Ukrainian gas crisis of January 2006, Oxford Institute for Energy Studies, 2006; elérhető, <http://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2011/01/Jan2006-RussiaUkraineGasCrisis-JonathanStern.pdf>, letöltés ideje: 2014. 05. 12.
52. TÁLAS Péter: A jelenlegi ukrán válságról 2.0, NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, 2014/8; elérhető, http://nit.uni-nke.hu/downloads/Elemzesek/2014/SVKK_Elemzesek_2014_8.pdf, letöltés ideje: 2014. 02. 27.
53. The Brookings Institution: The Russian Federation, The Brookings Foreign Policy Studies, ENergy Security Series, October 2006; elérhető, <http://www.brookings.edu/research/reports/2006/10/russia>, letöltés ideje: 2014. 09. 08.
54. U. S. Energy Information Administration: Russia; elérhető, <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=RS>, letöltés ideje: 2013. 12. 07.
55. U.S. Energy Information Administration: Russia: 2014, March 12; elérhető: <http://www.eia.gov/countries/analysisbriefs/Russia/russia.pdf>, letöltés ideje: 2014. 10. 30.
56. U. S. Energy Information Administration: Ukraine; elérhető, <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=up>, letöltés ideje: 2014. 09. 23.
57. International Energy Agency: Ukraine 2012: http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/Ukraine2012_free.pdf, letöltés ideje: 2014. 09. 23.
58. VATANSEVER Adnan, Russia's Oil Export Carnegie Endowment for International Peace: Carnegie Papers, December 2010; elérhető, http://carnegieendowment.org/files/russia_oil_exports.pdf, letöltés ideje 2014. 09. 10.
59. Világ gazdaság Online: A Gazprom benyújtotta az 1.55 milliárd dolláros számlát Ukrajnának; elérhető, <http://www.vg.hu/vallalatok/energia/a-gazprom-benyujtotta-az-155-milliard-dollaros-szamlat-ukrajnának-422638>, letöltés ideje: 2014. 06. 20.

60. Világgazdaság Online: Gázügyek: Oroszország visszavág Ukrajnának; elérhető, <http://www.vg.hu/vallalatok/energia/gazugyek-oroszország-visszavag-ukrajnának-413621>; letöltés ideje: 2014. 06. 20.
61. VZ: Aláírták, a Krim-félsziget Oroszország része lett: MNO; elérhető, http://mno.hu/kulfold_archiv/alairtak-a-krim-felsziget-oroszország-resze-lett-1216486, letöltés ideje: 2014. 09. 23.
62. WIERZBOWSKA-MIAZGA Agatha: Support as a Means of Subordination: Russias Policy on Belarus: OSW Point of View. BNumber 23. May 2013; elérhető, http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/pw_34_bialorus_ang_net.pdf, letöltés ideje: 2014. 07. 23.
63. YAFIMAVA Katja: The June 2010 Russian-Belarus Gas Transit Dispute: a surprise that was to be expected: Oxford Institute for Energy Studies; elérhető, <http://www.oxfordenergy.org/2010/07/the-june-2010-russian-belarusian-gas-transit-dispute-a-surprise-that-was-to-be-expected/>, letöltés ideje: 2014. 08. 11.
64. ZIMMERER Gábor: Az orosz-belorusz jövőkép; elérhető, http://www.grotius.hu/doc/pub/LXREDC/2011_166_zimmerer_gabor_az_orosz-belorusz_jovokep.pdf, letöltés ideje: 2014. 08. 01.

Képek

1. (Forrás: National Geographic: Geography in the News: Eurasia's Boundaries; elérhető, <http://voices.nationalgeographic.com/2013/07/09/geography-in-the-news-eurasias-boundaries/>; letöltés ideje: 2013. 12. 5.)
2. (Forrás: The Oil Drum; elérhető, <http://www.theoil Drum.com/node/1058>; letöltés ideje: 2014. 09. 08.)
3. (Forrás: Centrex: The importance of Russia and the CIS countries; elérhető, <http://www.centrex.at/en/meaning.asp?IdInfo=1>; letöltés ideje: 2014. 09. 07.)
4. (Forrás: Central Intelligence Agency: The World Factbook: Belarus; elérhető, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bo.html>; letöltés ideje: 2014. 09. 12.)
5. (Forrás: Global Research: The Eurasian Corridor: Pipeline Geopolitics and the New Cold War; elérhető, <http://www.globalresearch.ca/the-urasian-corridor-pipeline-geopolitics-and-the-new-cold-war/9907?print=1>; letöltés ideje: 2014. 08. 09.)
6. (Forrás: Gazprom: Guestion and Answer; elérhető, <http://www.gazpromquestions.ru/en/international/>; letöltés ideje: 2014.09.13.)
7. (Forrás: The Global Macro Digest; elérhető, <http://www.globalmacrodigest.com/2014/03/russias-attempted-crimea-annexation.html>; letöltés ideje: 2014. 10. 02.)
8. (Forrás: World Review; elérhető, <http://www.worldreview.info/content/how-shale-gas-could-free-ukraine-russia-s-energy-hold>; letöltés ideje: 2014. 10. 03.)